

ПРЕТПЛАТА
на годину
20 динара
(круна) а на
 $\frac{1}{2}$ и $\frac{1}{4}$ год.,
пола и четврт
те суме.

ЗВЕЗДА

ИЗЛАЗИ
два пута,
10. и 25.
у месецу

Уредништво
Васина ул. 4.

Власник
Павло Маринковић

Свеска 6.
БЕОГРАД 25. МАРТ 1912.

Уредник
Бранислав Ћ. Нушић

Сима Пандуровић

БОЛЕСНО ПРОЛЕЋЕ

Нестало, наједном, зиме даха злога,
Пролистале гране сваког младог шјмба,
Цвет осуо круне новог, белог глога,
Ветрић свежу траву милује и гиба.

Пролеће, пуно боја, пуно сјаја,
Осмејака, нада, чезнућа и снова,
Дошло за добом сна и уздисаја,
С тицама, преко мора и брегова.

Варљиви свет старих илузија плави
Стару башту нада што давно не листа ;
Крупно сунце сија у пролетњој слави,
У светлости што је, као некад, чиста.

Ја дуго чамим тих радосних дана,
Кад пролећа прошла олистају редом,
Уз мамљиви шумор узрујаних грана,
У сећању драгом, пробуђеном, бледом.

Предани смо својој прошлости, к'о мајци,
Јединој што за нас још утехе има
У данашњој грубој, беспошtedној хајци
Живота у борби, сред праха и дима.

А круница сваког младог, новог цвета
Сећа ме на пале круне старог доба,
И пролетња раскош на таштину света,
И мириси маја на задах из гроба.

Мирно Дамњановић

ИЗ КЊИГЕ ЦРНИХ СЛОВА

И ја пролазим кроз живот ко други
са много снова и још више жеља;
с данима туге и лажног весеља,
пролазим и ја један живот дуги.

И често пута за бесаних ноћи,
трудећ' се залуд прошлост да покренем,
са жељом да се једном бар осменем,
остављен себи и глувој самоћи,

Бацим далеко од себе све бриге,
и, призивајућ' жар младићских снова,
ријем у прошлост и мудрачке књиге.

Али од свега разумем тек смисо
последње стране књиге црних слова
коју је *Пресвих* писо и потписо.

Драгослав Илић

НА РАСТАНКУ

Ноћ беше пала. Ми бејасмо сами
Као две сени на обали реке.
Некол'ко звезда блисташе у тами
Са црног неба пуног слутње неке.

— „Чуј ме!“

Ти рече, а глас дрхти боно.

— О нашто више несношљивих жртва?...
Време је гробно заклатило звоно,
На одру лежи наша љубав мртва.

Негдашњих снова светли ореоли
Падеше у прах пред грозним животом;
Сад је све лажа, која вређа, боли
И мучи својом варљивом лепотом.

Па зашто онда вазда нових рана?
Остави прошлост нека мирно лежи
У сенци цветних, белих јоргована,
А ти се прени, спасавај и бежи...

Последњом снагом, што у теби грца
Стреси са себе сву прашину туге,
Угуши сваки спомен у дну срца
Уништи боле очајне и дуге.

Остави живот понижења, срама
И с новом вером храбро дигни чело,
У новом дану тражи себе сама,
Младог и снажног и корачај смело...

Јер нашто све то нарицање празно
На пустом гробљу без одзива, гласа
И око увек мутно, безизразно,
Као у роба, вечито, без спаса.

И вапај молбе пред немоћним богом?..

— — — — —

А у том трену под мистичним сводом,
Кроз ноћ, тишину, над замрлом водом,
Чу се ко шапат: „Све је прошло.. Збогом!..“

ОДСУДНИ ТРЕНУТАК

У једној кафани, после пола ноћи, препирало се неколико уметника и новинара о пољупцима и љубави.

— Љубав је већ остарео мотив — говорили су једни — постао досадан са свога понављања. Наше доба нуди нам дубље проблеме, који, поред индивидуе, засецају целу нацију или човечанство. Модеран човек нема времена да мисли на љубав, да љуби. То је осећање застарело колико и капи рици по нашим кућама.

— Љубав јесте прва реч коју је Бог изрекао. Љубав не умире и не застарева никад. Она је вечито млада — говорили су други. — Она је широка као море, дубока као небо. Ко исцрпе воду из океана? Ко преброја звезде на небесном своду? Ко заврши песму љубави? Материја пољубаца је неисцрпан извор уметничком срцу. Хиљаде укрштених осећаја, разноликих тонова, лица и наличја садржи то што се тако просто зове љубав. Не оговарајте љубав, јер ћете се бацити блатом на оно што је најлепше у вама.

У том, један драмски писац упали цигару и рече :

— И ја не волим много приче о љубавним јадима. Али, у љубави има неколико места, која су кадра да скрхају и најбоља пера. То су тренутци... они одсудни тренутци кад се човек приближава жени, кад јој узима први пољубац и од своје познанице прави своју метресу... Вид'те, ја сам у животу имао само једну љубазницу. Звала се Јелица. Она је била радница у тек тада отвореној фабрици сламних шешира. Становала је у истом дворишту где и ја, и лепо се пазила с ћерком моје газдарице, опет радницом.

Није била нека нарочита лепота — продужавао је писац — бар не онаква како ми замишљамо лепоту : крупна, сисата, црних као зифт очију и мишица као у касапина. Не. Била је мала, мршава ; бледа, готово жута лица, плавих очију и косе. Али, Јелица је имала нешто што ју је одвајало од других : танак глас, нешто стидљивости у очима, лаке покрете, пр родно врцкање, ситне беле зубе, и тако мала, она је личила на миша, на малог, белог миша, који извири из рупе, заврти репом, заголица нашу радозналост, па се опет врати.

Јелица се чешће свраћала к мојој газдарици... с вечери кад се врати из фабрике да узјми ваљда какву ствар, да исприча какву новост или де убије оно мало дуга времена колико јој је остајало до спавања. Недељом се задржавала дуже, ћеретала с газдаричином ћерком, оговарала комшилук, крпила штогод.

Како је то био обичан стан за самца : соба и кујна — соба за самца, а кујна за газдарицу — ја сам се с девојком чешће сретао. Кад бих поздравлио укућане, она би ми такође одговорила. После, почео сам и њу поздрављати, питати је шта ради, *занимаш* је, како се већ то каже.

Јелица се није устезала. На моје две речи одговарала је читавим говором.

Пошалице су летеле с њених усана лако и природно.

При том, њене плаветне очи запалиле би се неком унутрашњом светлости, нешто одвећ јаком, отвореном, дречећом, као њена цицана блуза. Али би се та ватра просула даље, по њеним бледим јагодицама, по мршавим образима, ситним зубима, и што је ишла даље све је више преображавала сироту радницу у неко срећно створење, док се не би најзад изгубила у плавом паперју голог врата и просте фризуре.

Једно време, поче ме, заједно с газдарицом и њеном ћерком, дирати за једну Јеврејку, која је такође седела у нашој авлији и за коју сам, пола у шали, пола у збиљи, говорио да ми се допада.

— Видећете ви синагогу! — дирала ме том приликом Јелица, смејала се својим ситним зубима и вртела прстом, као миш репом.

Кажем вам, ја сам у тој радници сламних шешира могао пронаћи ваздан мана. Та ја сам још онда имао великих амбиција... можда већих него данас : једну друштвену трагедију с израђеним првим чином, два романа из сеоског живота, три четири велике госпође, којима сам правио слатко лице у Гранд-Хотелу и читаву терористичку организацију у глави за уједињење Српства. Да, ја сам тада имао двадесет две године, кад је стомаку лак и кисео купус, а срцу драга прва жена која се сретне.

У тим пошалицама прошла нам је јесен и један добар део зиме.

Једног дана био сам пошао од куће на вечеру. Знате, по младићском обичају : станује се у једном крају, а једе у деветом! Био сам одмакао прилично од куће, кад сретох Јелицу.

Ишла је брзо, згрчила врат у рамена, увукла руке у неки отрцан муф, и дрхтала.

Неколико дана је био падао велики снег. Улице су биле засуте. Сметови су за читав лакат притискивали кровове. Варош се следила и изгледала као да се никад неће откравиги. Из унутрашњости земље допирали су гласови да је саобраћај прекинут на неколико места, да се људи губе у међави, а стока липсава, јер јој је тешко прићи.

Тога дана снег се зауставио. Разведрило се наједанпут. Хладно, зубато сунце појавило се на плавкастом, зимњем небу. Док бй сунца, још бй и којекако. Али у вече, кад сунце зађе, мраз стеже тих, сув, љут, као пас, да се ледило све: река, чесма, пара у носу.

Ето, тако је било од прилике кад сретох моју познаницу из авлије.

Поздравих је и хтедох проћи. После се предомислих, те јој приђем.

Она ми пружи своју руку, малу, мршаву руку, у кончаним рукавицама, која је била укочена од зиме.

— Зима! — рече ми она.

— Зима! — одговорих ја!

Јела ми рече још нешто. Ја потврдих. После упитих: допушта ли да је отпратим до куће? Она приста.

Пођосмо низ улицу полако.

Небо је било врло ведро, без иједног облака. По своду су трепериле и дрхтале звезде, усамљене, у гомилицама, крупне, ситне, жуте, црвене и беле, а све бледе, као да је и њима било хладно. Месец није био још изгрејао, те се по снегу отискиваху крупне, одсечне сенке кућа и уличног дрвећа.

— Како је лепо небо вечерас! — рече девојка и зацвкота зубима.

— Вама је хладно. Хајдемо брже! — одговорих ја. — Загрејаћете се.

— Није хладно! — насмеја се она.

— Није хладно! — насмејох се ја.

Успорисмо кораке још више.

— Је ли могуће да на звездама нема ничега — рече ми Јелица после неколико тренутака. — Читала сам у новинама да...

Ја је узех под руку.

Начинисмо неколико корака.

Ја је пољубих.

Како се то десило... шта је било тог одсудног тренутка са мном? — са њом? Како сам извео то узимање под руку и тај пољубац?...

Кад бих о том писао, ја бих лагао. Ко то зна? Ко ће то

рећи? Ја се не сећам. Ни она свакако. Боље је зауставити се... прескочити преко тога."

Писац трже цигару. Била се угасила. Неко из друштва викну:

— Еј, келнер, ватре!

И разговор пређе на други предмет.

Мориц Штрахвиц

Ф А Р А О Н

Крај Црвеног Мора, Израил је стао,
И брижнога лица у прашину пао.
Пред њиме се море таласа и бури,
За њиме Фараон, гневан, с војском јури.
„О, Јехова моћни, од зла нас одбрани!“
Мојсије и народ својем Богу збори,
Раздвоји се море и пролаз се створи.
И појури народ преко пута суха,
Не окваси ноге, не окваси руха,
Сви до једног беху на супротној страни.
И Фараон стиже, од олује брже,
И мач, у свом гневу, из корица трже.
За њим стиже војска, жеравица жива,
На њојзи је злато, диба и кадива.
„О, Јехова моћни, од зла нас одбрани!“
Фараон се спусти, за њим пратња дивна,
Али је пред њима смрт јахала кивна.
И кад војска силна за њиме навали,
Одједном се опет саставише вали,
Као што је било у пређашње доба.
Оклоп беше тежак, а дубоко море,
Ни коњ нити човек не јави се горе.
Клечао је Јуда. Господ близу беше,
Вали своје старо корито узеше,
И покој се спусти изнад вечног гроба.

С. Д. Мијалковић.

У НОЋИ, КАД СЕ СРЦА ОТВАРАЈУ...

Унутра, у кафани, келнери су већ одавно понамештали столице на столове, са ногама у вис окренутим, и прљав момак у црном сврљишком оделу чистио је журно под, зевајући гласно. Последњи гости отишли су још пре читавог сата, и само смо нас двојица остали напољу, пред кафаном.

Око нас се ширила ноћ у свој лепоти својој, са њеним звездама, мирисом исцветалих липа, слатком свежином и хучањем Тимока, које је до нас допирало као брујање невидљивог хора. Наш сто био је под јединим багремом испред кафане, и у његовом густом лишћу шушкале су сањиво две штиглице, које већ неколико година изводе туна своје маље. Ми смо лагано испијали чаше, проговоривши с времена на време о по којој безначајној ствари.

Ја ни сам не знам, како сам се то вече заседео са њим. Он је био мој друг и познаник само по томе, што смо служили у истом пуку. Никад са њим нисам интимније разговарао, нити смо један другом прилазили, осим на служби. У пуку га нису особито волели и сматрали су га као тврдицу и особењака. Кад сам га први пут видео, по мом доласку у пук, онако стаситог, широких груди и отворених плавих очију, он ми се учинио симпатичним. Но кад сам то своје опажање поверио једном свом другу, он ме је сажаљиво погледао и рекао ми: да не умем да познам људе. Али мене је поред свега тога, ипак нешто привлачило томе човеку, и нема сумње да је и он приметио моје пријатељско расположење у оној средини, која га је слабо марила.

Звали су га *Турчином*, свакако с тога што је био родом из Македоније. Он се није љутио на тај надимак, чак ни кад би га тако ословио и млађи официр. У војсци, међу официрима, постоји старински обичај, да један другог не ословљавају правим именом, већ надимком, који је обично добијен још у школи.

Дошао је у наш пук пре неколико година из Пожеге. Тада је добио за командира чете. Са својим млађим официрима опходио се другарски и био строго исправан на служби. Пазио је много на своју спољашност, а то је захтевао и од својих потчињених. Војници из његове чете били су највећи кицоши у пуку.

— То је ваљан официр, — говорили су о њему претпо-
стављени, — тај капетан Момир. Штета само што се онако још
млад закопао, па нигде од куће не излази.

Њему су долазили до ушију ти прекори о његовом пову-
ченом животу, али се он на то слабо обазирао и живео својим
животом. На официрским забава само се појављивао у почетку,
па би га после, кад је игранка започињала, нестајало.

Становао је у једној мирној и забаченој улици код некакве
старе удовице, и храну је доносио кући из кафане. Нико од
официра није му још био код куће, нити је он кога позивао себи.

— Живи као северни медвед, у оној његовој јазбини, —
пакосно би добацио који од млађих официра у кантини, делећи
шлагге, кад би се повела реч о капетану *Турчину*.

Те вечери, када сам остао с њиме, баш сам се спремао да
пођем испред кафане, кад зачух звуку мамуза и његов прави
стас назрех кроз мрак.

— Баш сам тебе тражио, Милутине, — рече ми прила-
зећи. Измамила ме ова лепа ноћ, а душа би ми хтела мало
разонођења. Ако ти није досадно, можемо у друштву да попи-
јемо коју чашу.

Ја га љубазно, прикривајући своје изненађење, понудих
столицом и запалисмо цигарете које он мету на сто.

У почетку нам је обојици било нелагодно, и ми смо нагло
испијали тешко рајачко вино, не бисмо ли разбили лед ненадног
састанка.

Ивицом велике варошке пијаче жмиркало је неколико
фењера, чија је јадна светлост изгледала још беднија према
раскошно светлом небу. Поред нас су, клопарајући папучама,
пролазили пекарски момци, вукући воду у чабровима, и Цигани
свирачи који лутају од кафане до кафане, тражећи *муштерију*.

Лагано је изумирао сваки живот у нашој безбојној и
инертној паланци. Момак је почистио кафану и тромо се одге-
гао у шталу на спавање, а дежурни келнер је, заврнувши лампу,
слатко задремао за келнерајем, пошто је нама двојици напољу
донео још литар вина.

— Ја нећу да ти мислиш о мени, да сам какав извешта-
чени меланхоличар, и да хоћу од себе да направим каквог ју-
нака који је имао свој роман. Потражио сам те нарочито вечерас
да ти испричам свој удес и да ти покажем, да нисам онакав,
за каквог ме другови у пуку држе. Ја знам да ти не мислиш
као они остали, и баш зато хоћу теби да објасним своје, можда
чудно држање. —

Примакао сам своју столицу ближе капетану и поднимивши
се на сто, загледао сам се у његове велике и тамне очи. Имао

сам предосећање, да ће ми он рећи најскривенију тајну своје душе и живота, и тог момента тај велики и симпатични човек постао ми је некако близак и ја сам зажелео од свег срца да му колико год помогнем, ако то буде било потребно.

Он је неколико тренутака укочено гледао негде изнад моје главе, као да је хтео да прикупи расуте успомене. Затим се нагло тргао и отпочео своју причу.

— Не волим много сентименталности и зато се нећу заносити дугим описима свог бедног ђаковања, по доласку у Србију. У осталом, зар је нешто особито узвишено и херојски ако си као сиромашни ђак послуживао и носио порције, или као већ одвркнули младић у шестом разреду имао улогу масера код какве задригле чиновничке удовице!? Право да ти кажем, ја се стидим те своје бедне и непросневане младости.

— Благодарехи својој одлучности, успео сам да уђем у нашу Војну Академију. Ти знаш, да је тих година покојни Краљ Милан нарочито прикупљао у Академију нас бегунце са несрећног Југа, и да је из моје класе изашло нас седморица са официрским еволетима и ако нам је судбина можда, — као и многим мојим земљацима, — била одредила да продајемо бозу или правимо ћерпиче. И кад сам једног ведрога дана у почетку августа прошетао Кнез Милошевом улицом као нови потпоручник, у плавом мундиру и лакованим ципелама, ја се нисам Бог зна како радовао. Крај мене су пролазили моји Тетовљани и Гостиварци, одлазећи на рад некаквој новој грађевини, и мени се чинило, као да ме сви они гледају прекорно. Изгледао сам као ренегат из једне средине, са којом сам требао да останем и да мушки сносим тегобу једне велике и очајне борбе. Али сам се брзо отресао те елегичности још исте вечери, када сам после грозне пијанке заспао у наручју младе и прсате Мађарице у једној од оних кућа на Јалији.

— Одређен сам био на службу у Ваљево. Знаш и сам, како живи млад официр у првој години службе: пијанке, картање, трчање за певачицама и дамен-капелама. Наши гарнизони у унутрашњости сви су једнаки по својој монотонији и својој убиственој атмосфери. Колико је идеала и младалачких снова ишчезло у дуванском диму и прашини паланачких кафана, — колико истрошених младих тела крију гробља око наших гарнизона, из чијих се касарна свако јутро разлежу весели звуци труба који позивају на снажан и плодан живот!? И ја сам, као по некој традицији, проживео три године тим распусним и беспутним животом. Мноме је лагано облађивала страст за коцкањем. Играо сам лудо и без помишљања: шта ће бити сутра. Нисам знао шта је то бити без новаца; срећа ме је служила тако, да се

почело сумњати у моју игру. Ја сам осећао ту сумњу као усидано гвожђе, — она ме је пекла и ја сам намерно губио у игри, да бих ипак на крају добио. Ја сам жалио другове, са којима сам играо, кад би они изгубили, и да их не би вређао враћајући им новац, остајао сам с њима до зоре пијући и плаћајући њихне лудорије и полупана огледала. У друштву палих жена и њихној сиренској песми хтео сам да угушим бол и осећање оно мало стида са таквог живота. Хтео сам да сав добијени новац проћердам, да ми се не би казало да грамзим за парама. И трошио сам немилице и давао друговима, само да бих себе оправдао због несрећне страсти. Али они, са којима сам трошио младост и здравље, са којима сам искрено хтео да делим зло и добро — нису тако мислили.....

— Једног априлског јутра, кад ми је глава бучала од попивених шприцера и срце дрхтало нервозно од пушених цигара а пред очима непрестано промицале карте, — ишао сам из кафане кући. Из касарне сам чуо како свира обзнана и журно сам се да стигнем на учење. Тако је ишло сваког дана пуне три године, и становници оних улица кроз које сам пролазио, навикли су да ме редовно јутром гледају како промичем бледа лица и неиспавалих, подбулих очију. Баш сам хтео да завијем за угао и да уђем у другу улицу, кад зачух како се више моје главе отварају прозори. Механички погледам горе, и спазим једну девојачку, плаву главицу, чија су два ока гледала у мене. Тај поглед, веруј ми на реч, и данас осећам на себи и он ме гони као утвара скоро шест година.

Тако бољиво, тако тужно и у исто време топло и предано, нико ме дотле није погледао. Из тог погледа говорила је читава једна душа и ја сам осећао тог тренутка око себе неку пријатну топлоту, која је крвила лед замрзлог и учмалог живота..... Али, ја почињем да постајем сентименталан, а то нисам мислио. Него наспи нам чаше, угрејаће нам се и овај литар.

Кучнувши се са мном, капетан Момир испи на душак своју чашу, па онда махну руком, као да би хтео да одагна неке осећаје, од којих му је било неугодно на души.

— Да пређем на ствар. Ја сам тог јутра осетио, да се у мени родило једно ново дотад непознато, осећање: ја сам заволео. Она је била учитељица, и после ми је причала, да ме је скоро сваког јутра посматрала са свог прозора кад сам одлазио у касарну. Слушала је о мом лудом и бесциљном животу, и то је болело. Волела ме је и жалила. Није имала код себе никога свога: мајка јој је била у Београду са братом, који је учио технику. Било јој је двадесет година, и предавала ми се потпуно

лудо и страшно, — уверена да је у мени нашла човека, идеал и испуњени сан младих година. Неколико месеци ја сам био срећан и веровао: да сам најзад пронашао циљ живота. Али како је мало требало, па да увидим, каква сам кукавица и слаботиња био!? О, Милутине, никад ми немој говорити о нашим карактерима, о поштеној речи и благородности срца. Ми смо толико искварени, толико неваспитани, да изгледамо права чудовишта. Није мој случај усамљен: такве гадости дешавају се сваки дан у овој нашој благословеној мајци Србији.....

— Дакле слушај!. Кад ми је једнога дана Лепосава — тако се она звала, — казала да се осетила мајком, ја сам је тупо погледао и помислио: да хоће да ме уцењује. То је била последица мога — управо нашег разривеног и базираног друштвеног живота, у коме смо се учили да на све ствари гледамо само са рачунског гледишта. И ја сам ипак на крају крајева био само један ђифта у униформи. И тада место да сам учинио оно што би се у поштенем свету сматрало као света дужност, ја сам на један мах охладнео. Окренуо сам се старом животу: картама и кафани. Али што је најгоре, постао сам лажов. На сва Лепосавина преклињања и молбе да што пре учиним оно што би је спасло срамоте, ја сам јој одговарао да ништа не брине и да је ја толико волим, да ћу учинити за њу све, па макар морао и мундир скинути. И она ми је, сиротица, веровала...

Раскопчавши блузу, капетан одахну дубоко и затим покри лице рукама. Чуо сам како шкрипи зубима да би задржао јецање, које му је продирало из груди, и ја сам гледао како се његова широка плећа тресу као у грозници. Тог човека гвоздених живаца савладале су успомене и бол, који је потицао од учињене погрешке.

Био сам дирнут и нисам могао ништа да му кажем.

Најзад, он је подигао главу и у његовим очима понова је сијало самопоуздање и пркос. И да би загладио немилу сцену, он поче нервозно да лупа песницом по столу. Келнер крмељивих и саних очију поплашено дотрча и прихвати празно стакло, које му капетан пружи.

— Донеси још вина, момче! Али не. Донеси онај велики бокал, — хоћу да се напијем, — и један чудан осмех прелети му преко лица. Био је то горак осмех, осмех којим се тај тајанствени човек сам себи подсмевао.

— Ја ти свакако постајем досадан, Милутине? Готово да прекинем ову своју причу, која на крају крајева нема у себи ничега особито узвишеног.

На дуго моје наваљивање и молбе попустио је и наставио своју тужну историју.

— Једне ноћи сео сам за карташки сто са два своја друга. Имао сам код себе велику суму, јер сам из завичаја добио наследство од некаквог умрлог стрица, на кога сам потпуно заборавио. Играли смо на велике суме, и ја сам изгубио све до последње паре. Почео сам да играм на реч, и кад је кроз прљаве кафанске прозоре почела да пробија зора, ја сам изгубио целу годишњу плату. И тад је дошло оно, што је у мени оставило неизгладиву одвратност и презирање према нашем друштву: приметио сам, да су карте с којима смо играли биле нарочито обележене. Приметио сам тај ужасни факт и сувише доцкан, кад сам већ дао и оно, што нисам имао код себе. Тада сам, бесан и запрепашћен пљунуо у лице обојници другова, и излетео из кафане.

— Кад сам дошао кући, даде ми газдарица једно писмо, за које ми рече, да га је још синоћ донео некакав дечко. Моја зла судбина хтела је, да ме у један исти дан потпуно дотуче. У писму ми је Лепосава јављала: да је пре три дана родила мушкарца и да је дете оставила код некакве сироте праље на крају Ваљева. Што се тиче ње, она ме моли да јој опростим што ми ствара непријатности и да о њој не бринем. Моји живци били су толико отупели, да се због тог писма нисам ни најмање забринуо, и ја сам као обично пошао у касарну.

— Ишао сам оборене главе као какав злочинац и мислио на освету. Ковао сам планове да тој двојници другова вратим жао за срамоту, — кад ме из тих размишљања тргло тандркање простих тарница. Подигао сам главу и видео у колима полунаго женско тело. За колима је ишла радознала гомила и хучно се препирала о несрећи. На прљавим даскама тарница лежало је Лепосавино охлађено и мртво тело, а њена дугачка и густа коса висила је из кола и остављала мокар траг по калдрми. Тог јутра избацила ју је Колубара на спруд.

— И тог момента у мени се разбудило оно мало исквареног осећања, и ја хтедох да потрчим томе хладном и младалачком телу. Хтео сам да паднем на оне верне и поштене груди, да се заплачем и да од ње мртве замолим опроштај. Али сам се брзо тргао. Задржао ме је онај фарисејски лажни стид од те прљаве гомиле, која би ме зачуђено и с подсмехом гледала. А зар би имало смисла, да један официр ту на улици риди и плаче над некаквом утопљеницом?! Шта би, забога, рекао свет и моји познаници?! Ох, кад би она честита и сирота женска створења знала, какве дроњке у место срца ми носимо у својим грудима, бежале би далеко од нас, као од прокажених.

— И док су тарнице са мртвим телом јуриле у полицију, ја, убица те несрећне девојке, ишао сам спокојно у касарну да

тамо војницима говорим о љубави према Отаџбини, о части и о поштењу.

— Али тај сустрет ме је ипак толико узнемирио и утицао на мене, да сам пао у постељу. Једва сам се отргао из наручја смрти, и у оном бунилу стално сам гледао оно мртвачко и унакажено Лепосавино лице. Кад сам устао из болесничке постеље, отишао сам на гробље, и ту на њеном гробу сит се исплакао. Тај дан је сам осетио у себи једну нову снагу и чинило ми се, да је оно моје старо *ја* умрло заједно са оним што је раније било.

— Брзо сам решио, шта ми ваља радити. Написао сам рапорт и тражио премештај. Добио сам га брже, но што сам се надао. Нашао сам једну честиту, сироту сељанку и дао јој малога на чување.

Оставио сам јој новаца и аманет, да га чува и негује као своје дете. Она му је била и кума на крштењу. Отишао сам у Пожегу, и после две године дошао је и мој малишан к мени. Од тада га не одвајам од себе, и сад је већ у шестој години. Сав мој живот и све моје биће посвећени су њему. Он ми је жива слика моје промашене среће, и ја хоћу свој грех да покајем, чувајући њега. Хоћу да од њега постане човек бољи него што сам ја, његов отац.

— Ето, Милутине, сад знаш све. Знаш да капетан Момир није ни дивљак ни тврдица, — већ да је то стари грешник који сад откајава грех младости.....

Глас му је добијао неку мекоту, кад ми је завршио своју причу, а очи су му сијале некако победнички и разнежено.

— Хајдемо мојој кући, да видиш мога малог Лазара. Он сад спава, али ми ћемо полако ући у собу, да га не пробудимо. Ти си први и једини од другова, кога уводим у свој стан, — у своју *свјашаја свјаших*. Тамо ћемо попиту коју чашицу добре препеченице у здравље будућег човека, који не треба да осети још задуго горчину живота, нити да сазна: да му је отац убица његове матере.

Устали смо од стола и он баци пред келнера пуну шаку сребра.

Ухватио ме је под руку и упутисмо се његовом стану.

Било је скоро три сата по поноћи.

Звезде су почињале да губе свој сјај, и на истоку се руменило. Осећали смо да нам у лице удара јутарња студен и свеж мирис од орошене земље.

Пролазили смо уским сокацима, чије су баште и воћњаци почињали да се буде и шире слатко осећање новог, пробуженог живота. Иза полутрулих ограда и плотова дозреле су шевте-

лије и јабуке петроваче, цветали у старинским и примитивним лејама каранфил и шебој и чуло се окретање чекрка на бунару, уз звонки кикот младих паланачких девојака.

Застали смо пред малом и чисто окреченом кућицом. Капетан лагано притисну резу на вратницима и уђосмо у дворште. Кључем, који је извадио из џепа, отворио је врата од куће, и тад на прстима, нечујно, пређосмо из предсобља у капетанову собу. У њој је треперила светлост кандила пред неком старом иконом, и осветљавала скромну али укусно намештену собицу.

У једном ћошку стајао је мали креветац и на белом и чистом јастуку почивала је плава детиња главица. Дуге трепавице правиле су сенку по пуначком свежем лишцу, а мала уста била су у сну напућена као за пољубац. Коврцаве власи правиле су оквир том лепом и невином лицу.

— Ето ти мога сина! Је ли да је леп?, — шапутао ми је на уво капетан Момир.

Место сваког одговора, ја се нагнух над креветац и пољубих малишана у уста. Дете се у сну насмеја и промешкољи.

У капетановим очима сијала је срећа и понос нежног оца, и он ме руком позва у другу собицу.

Ту нађе флашу с ракијом, и наливши себи и мени по чашицу, замоли ме да му чешће дођем.

— Неће ти бити досадно, сад кад ме боље познајеш, — завршио је стискајући ми срдечно руку, кад сам се опраштао с њим.

Невесињски

МАГЛА...

(5)

Таман се Кићун умио и наредио, док утрча стари Јован у кућу кума Мркаља, носећи у једној руци боцун вина а у другој синову сабљу. Па, како би с врата, назва добројутро, разгледа по кући узнезвијереним погледом, и, пошто опази Кићуна мирна и сабрана, радост му озари лице, и, обраћајући се Мркаљу, зађе:

— Фала да је Богу на првом мјесту, који ми га је на твој

поштени дом и бригу упутио, па онадар теби и твојој чељади, који сте га припазили и алавертили, ка' да је мене и Златану под ово шљеме наша'. Нећу ве питат' ништа шта је било ни шта сте све понас порад' њега пр'о главе претурили; не, ѓ ми није тешко погодит'. На своје чудо, а и мимо обичај, легох синој пораније но другдаш; како ја тако и она бабетина. И утврди ти оба двоје, ка' да су ни све на број. А лега' је био, и то приђе нас, и та' мој објешењак; а то нѐ и преварило. Кад, јутрос, дигни се и погл'ај, кад аоли Кићунова постеља празна. Промислисмо, ѓ је изаша' порад' себе за крш, па с' и окрћесмо, — ка' ко би се белају нада' ш његове стране а у његовој памети и поред толикијех господарскијех наутиках што је изучио — Богу пред оком, да му је за славу! а милостивеноме Господару уз кољено, да га Бог живи! И не би ни на'м-пало, да се она моја најстарија не овиза: ѓ му нема острагуше. Укоје то виђе, лецну ме та'-час међу ребра, ка' кад знам ђавољу му вријежу. Те ја, ка' луд, сини па у потрагу. И, по мојој срећи, избих на ови ѓбѐр више куће, па погл'ах проз маглу, кад аоли се ви у'ватили ш њим доље по долу па се черупате и више га носите но водите у кућу. Лакну ми ка' да ми чојак бreme од десет товарах маче с врата. И, укоје виђех ѓ га освојисте, ја ти се врни натраг, нареди баби да ми уочи вина што ми се још од крсног имена у дом затекло, обуци с' и нареди, узми му собом сабљу, па амо теби. И ево ме, да ти се зафалим и да те, куме Мркаљу, на старо пријатељство и љеб и-со и Бога и Светог Јована замолим, да о овоме нико не зна.

— Фала Богу и Светом Јовану!... повикаше у један глас и Мркаљ и Видак и сва им чељад, мушки подижући капе с глава а женске се побожно и с неким фетишким страхопоштовањем подижући од земље на ноге.

А, обрнувши се Кићуну, стари Јован настави:

— Ти, срећо очин, да си сад на 'ви час припаса' ово царско и витешко зламање (и додаде му сабљу), и узео ови боцун вина, па с ове стопе ижљега' доље до на друм, те почека' бањске сватове и да' им здравицу. Јеси чуо?... Куме Видаче, 'ајде ш њим!...

И, то рекавши, утрпа му боцун у руке. У млађега поговора нема. Видак једва и дочека, а Кићун и како му се неће. Пригнуше кабанице, а Кићун још припаса и сабљу, натуче грб на чело, узе вино, и истрчаше на коловоз. Они наврх коловоза друму поребарке, а сватови преда њих низ друм.

Кићун, и не гледајући на ону страну ђе је Госпава, скиде капу у љевицу, ступи пред старога свата, и из деснице му додаде боцун с вином, повикавши:

— Добро јутро, господо сватови, и сретан ви шићар!...

— Добра ти срећа, јуначки сине, и све ти сретно и честито било!... одговорише Бањани једноглице, зауставише коње и пјеванију, а стари сват прими вино и над њим очита једну дугачку херцеговачку здравицу, отпи мало, па додаде боцун првијенцу, који, пошто и сам отпи, додаде војводи, војвода барјактару, овај ђеверима, а они осталима, редом и у реду. А, пошто сви пише и наздравише те повратише празну боцу честодавцу, мамузнуше коње, повикаше: Збогом, и наћераше напријед.

А Госпава, кад би у пролазу према Кићуну, хити кришом оком и погледом на њ, пљушти сузама као из кабла, сва се стресе и малакса, и, да је ђевери не попрдржаше, пала би с коња. Кићунове се очи сусретоше с њеним, и учини му се као да му неко унесе уплатњен нож па му га жбарну међу лопатице. Ухвати се руком за срце, заучиње: ах!, и, давши вољу за невољу, окрену главу на страну.

Неко виђе, неко и не виђе. Од сватова и ко виђе, вјешт се не учиње; загрејани људи пијћем и расположењем а не имајући ни појма ни о чему, и не обратише пажње ни на шта, но протутњешо здраво и весело и покисли споља и изнутра, пјевајући и из пушака међући да сви они брегови одјекују. А од Страшевљана пак, како се нико и не деси близу сем Видака, нико нити чу нити примијети сем њега.

И Видак таман заусти, да нешто рече Кићуну, док овај суну као муња, искочи на један осамљен крш поред пута, метну обадвије шаке око уста, и развуче што икад боље може:

— Оооо Гос-па-ва!...

Једном, па другом. Видак се заблеши, а Страшевљани начулише уши са свију страна.

Бањани се ни надали нијесу, да ће их, чак на домак села, неко изненадити дозивањем, те ђевери и нијесу придржавали невјесте. А Госпава, чим чу добро познати глас добро познатог несуђеника, без обзира на мјесто и околности, улучи згону и свом се главом и до пола прсију окрену на ону страну од куда зов допираше.

— Ха, окрену му се који је Бог и божа вјера!... повикаше сељаци изокола.

— Виђесте ли, људи, ђе је оне бањске млакоње упушћаше те му се окрену: сва ће јој се ђеца врх' на ујчевину... додаде млинар Чорбица

— Неће, ма ти божа вјера, но прво на Кићуна, а остала на оног ко их узгради... заврши опште-позната ћакулача Куса Бугумашица тако гласно да се по свему селу чуло.

Грохотан смијех одјекну Страшевином; а Крцета и његови

који, као и остали, бијаху изашли пред кућу те посматраху одлазак своје одиве и њених сватова, покуњеше се као да их све неко шаком по носу забрљошти.

— Аферим, куме, таког те и хоћу!... честиташе Видак Кићуну поступак, дрмусајући га за руку и враћајући се уз коловоз кући, ђе их очекиваху Јован и Мркаљ, задовољни и ограшени. — Види се... настављаше и даље кум Видак: ђе си војник и војни главар, ђе ти је јунаштво занат ка' ти је било и оцу, и ђе си вјештак и учевњак, да ти није равна у нашу капетанију. Чуо сам од старијих људи, да вишега јунаштва нема но кад чојек самога себе надјача. А ти си заного данаске показа' — а има ти мајде по коме и доћ' — и чи' си и ко си и какав си. И дослен сам те рачуна' у добре, ема си ми посад раван Обилићу. И, боже ти здравља само, ако поћераш ка' си почео, ни пет годинах неће проћ', а мјесто подовинцијерске десечарнице на твојој ће се капици заблистат' златна командирица. И мили' си ми данас, слушај нешто, од рођенога брата: јер си с' осветио ономе куљавом Крцети и његовој сили и пресиљености боље но да си му сву кућу ископа', а девет Госпавах између све браће и ђеверех преотео...

Погнуте главе и погурен, увијен у модру војничку кабаницу испод које му се опуштена сабља жалосно вукла по глибавом путањку, Кићун је ступао стопу по стопу назад, уз Видака, кући. Чуо је кумов разговор; чуо, али га није више разаберао но да поред њега клокоће врело или чакета чактар. Његово је тијело било ту, вукло се уз коловоз и вило се у оном суром таласу магле који је пратио и обујимао Госпаву.

И чудни су га осјећаји обузимали, као да неко на њ час врелу час хладну воду изасипа, па опет врелу па хладну — и тако редом. Пуктао је као шарган испод силе, и борио се са — самим собом.

Јесте ли гледали коју црногорску пушару, у којој се с јесени о жјокама објешена пастрма од заклатих и рашчеречених коза, оваца, говеди и свиња суши на диму с огњишта и на вјетру који их подујимље кроз отворен сомић: а кроз чију чађаву и мокру празнину струји и хуји и наизмјенично и истовремено и студ и топлота, и дим и вјетар, и глад и ситост, и плач и пјеванија? Таква се пушара створила од Кићунових груди у овом часу. У њима су му о ребрима, о гркљану, с једњаку висиле заклате утробице, срце и осрчина, слезина и бубрези, и раскидана цревад и куље, по којима као да се горка течност распукле жучи разлила; а кроз празнину грудног му коша, као кроз запуштену костурницу, звиждали и вили се дим очајања и вјетрина зле среће.

На једном се трже, као да га пчела жацну, заустави се наспред коловоза, припе на један киљан уз њиву, диже главу уз друм и уприје очима на оно ждуло између Чађавице и Мостајина кроз које се бањски сватови с младом већ најавише. Кићун наднесе шаку над очи и упиљи се у њих као пеленче у сунчарицу.

Незгода је једнако бјеснила. Киша је пљуштала на саганаке, вјетар фијукао као разапет демон, а магла се згушћавала и сукала по земљи као пара и гризина анђелским копљима пробуржених анатемњака. Кроз вјетар, кишу и маглу, Кићунове су очи прва распознавале младу и сватове на коњима као упоређене а црне тачке и запете (;), све једну за другом до десет, и једну поред друге, по двије; а затим, усљед даљег растојања и гушће магле, учини му се, као да се људи и коњи слише уједно, те, успркос свему напрезању свог момачког и горштакког вида, није могао распознати групу од групе ни човјека од човјека. Једино што је — или се то бар тако њему чинило — могао и још који тренутак разазнати, то је у посљедњем реду, Госпавина силуета под свиленом невјестачком марамом, чије су квадрате шаре својим јаким бијелим и љубичастим бојама дуго дречале кроз вјетар, кишу и маглу, и отимале се црној безбојности околине.

Један се грдан талас магле наћера од Лајковина и Матаруга, влажан и хладан као и киша којом бијаше насићен а брз и плах као и онај мах вјетра који га нанесе; и прекри сву Страшевину и Чађавицу, па се пови к Мостајинама. За тили час, његов се предњи дио дочепа сватова и невјесте, тако да Кићун није могао више не само распознати Госпаву међу ђеверима, но ни сватовске парове једне од других разликовати: сва му се кита и сватови, и људи и коњи и невјеста, зби у једну црну и једва помичну тачку, попут зенице у биоњачи; па и она не зачами да се не утопи у густу најезду дебелог и сигавог магленог таласа и — вјечитог растајка. И, као да их море прогута занавијек.

Кићуна, у том тренутку, покоси нешто по утробицама; и учини му се, као да му се прекиде гркљан, а цигерице му лупнуше о трбушну марамицу. Сав се сјежи, као да му ко кроз дамаре врућу иглу провуче. Нешто га стеже у грлу, саме му сузе навријеше на очи, као јутарње капи росе на зреле гроздове, скочи с киљана, окрену главу од Видака: да га не би опазио ђе плаче осјети се као напуштен сирак без није никога, пови се и јурну трком, у правцу куће, кроз вјетар, кишу и маглу, да га сто ђавола не би достигло. Млатарајући објема рукама а прстима од деснице пуцкајући у мокро ваздуху, кроз дрхат вилица и пригушено, да га је једва Видак могао чути и разумјети, повика:

— Киша, магла, вјетар, холојина. Све ти је, мој куме Видаче, магла: и наше вријеме, и Госпавина нафака, и наша љубав, и моја прошлост, и моја будућност, и жеље, и страсти, и честољубље, и труд, и борба, и муке, и слава, и уживање, и све, све, све... Па и живот сам... Озго кича с муњама и громовима, оздо јаме с гујама и гробовима, са страна вјетрови с болешчицама, позади ватра с димовима, а сприједо магла — ето ти живота. Борба између душе и тијела, и бој између срца и мозга — ето ти занимања у животу. Па га ти сад живи и јури за срећом и нафаком! Значи: ловити срећу што и ловити маглу у шаку... Магла је, мој куме, све: и живот и срећа и „сад“ и „јуче“ и „сјутра“... Магла, магла, магла!...

Ив. Вазов

УСКРШЊЕ РАЗМИШЉАЊЕ

„Љубите друг друга.“

Та поука изречена је пре 19 векова са једнога хума у Јудеји; реч нова, непозната, реч која се није чула у тадашњем човечанству; то је био позив несхватљив за ондашњи свет, који је потонуо у кал разврата и ропства, који је стењао под гвозденим деспотизмом Рима..... „Љубите друг друга“ рече Богочовек..... Речи скромне, речи дубокога откровења, с којима се закључује цела једина религија, која је почивала на милости и богаству; одређена да сруши религију паганизма, да постави свет на ново природно начело, начело колико човечанско толико и божанствено. И за те речи велики учитељ би распет. И векови и народи од деветнаест векова по овоме с удивљењем љубе његов образ на крсту, а божанствена наука његова и даље поражава умове својом скромном простотом и дубоком филозофском правдом.

* * *

„Љубите друг друга!“ Покољења великих мудраца, од Омира до Волтера, и до Ренана, задивили су свет производима свога ума; плејада великих мислилаца оставила је човечанству плодове

своје генијалности; читава брда научних творевина и стваралачких мисли свих векова леже пред нама са проналазачким богаством и проницавајућом силом; но цела та громада умне светлости бледи испред ових трију кратких речи Христових: „Љубите друг друга“. Никада филозофија није се издигла до те висине, нити је дала тако просту и величанствену истину, откровење, јединствено способно, да даде путоказ уморном од борбе и лутања човечанскоме роду. И непознати и необразовани Назаретанин и даље бљешти још у светлијем ореолу славе. Читаве реке крви разливане у неурачунљивим борбама народа истекле су, усахнуле су, заборавиле су се, а пред нама остаје вечно свежа и рујна, божанствена крв која је истекла на крсту, да запечати бесмртношћу велике речи Спаситеља.

* * *

„Љубите друг друга!“ Одјек тих речи и данас разглашују црквене песме, а звона их разносе кроз ваздух, прослављајући великога Страдалника за човечанство, коме народи и племена приклањају своје главе. Јер у тешкој борби живота, сред лудости егоизма и свирепости, разуздане омразе која дави свет, те речи су јединствен услов за спасење, та истина је Арарат, на коме ће се задржати и починути ковчег при погибли човека безверја.

* * *

И сада, слушајући ликоване и радост због великога празника Ускрса, тешко сазнање мучи душу. Невољно се питаш: докле смо отишли тим путем? Авај, неутешне су мисли, које изазива то питање. Цивилизација је префинила духове, изгладила осећаје, дала нам чудну усавршеност, да се меримо са силом природе, више, да је надвисимо; но у нашој души њено дејство је ништавно. Христово слово јој остаје страни и циљ јој није његов циљ. Не брзамо и ми као толики други, да бацимо камен свога напретка; но, као сви, осећамо потребу за нечим другим, новим, да верујемо у будућност... И данас, као пре 19 векова, човек се осећа са растрепереним срцем, незадовољан оним, што је постигао цивилизацијом. Душа жедни за нечим, чега нема, савест је неспокојна од товара који је на њој, и нестрпељиво очекује час, да баца ту тежину. Човечанство чека спаситеља. А спаситељ се одавно јавио и рекао: „Љубите друг друга!“ Сујетан позив. Уши га примају, ум га разуме, но срце се не одазива, закорело је у суровост и себичност.... А при свем томе оно жели, оно се нада нечем. Та жеља је залога за добро у будућности. То осећање је благодатно, јер је тежња за напретком,

потреба за обновљењем. Ето зашто пророк новог времена *Лав Толстој*, тумач великих принципа Христових, изазива тако опште интересовање, такво поштовање образованог човечанства, које подсећа са свом моћи на геџија велике проповеди, освештани „пародокс“ Спаситеља. „Љубите друг друга!“

* * *

Надајмо се — ми се надамо, ми смо уверени — да човечанство иде постепено а сигурно тој истини, да ће она ући у наше тело и крв и силом ће препородити свет и учинити да човечански род васкрсне за нов живот.

А сада — да узвикнем радосно :

„Христос васкресе !“

С бугарског, Д. М. Ш.

Милорад М Петровић.

С Е Н К Е

3.

Јастреб

У једном голувињаку живели су голуб и голувица. Они су имали младунце, мале и голуждраве младунце, који још нису знали, шта је то свет, и шта су то крила. Свакога дана, одлетао је голуб далеко у зрак, и доносио у кљуну лептирова и бубица за голувицу и младе тиће. Голувица је остајала сама, весело гукала, скривала своје мале и очекивала свога драгог голуба.

Један јастреб који је летео од села до села, и хватао младе петлиће, растрзао их, и појио се њиховом врелом крвљу, смотри једнога дана саму голувицу у своје голувињаку, прну на оближњу стреху и стаде је посматрати.

— Сладак залагај!.. рече он, посматрајући голувицу. Ја бих могао да је зграбим овога часа, и да се напијем њене слатке крви — али, ја тога нисам жељан. Ја бих нешто друго... друго.. и прну на голувињак.

Голувица кад га осети, изви свој лепи мекани вратић, погледа га и брзо се трже натраг.

— Не плаши се, лепа голувице, нећу ја теби ништа, рече јој јастреб. Изиђи напоље, да те само гледам, ти си тако лепа и мила.

— Иди, док није дошао мој лепо голуб. Иди што пре, јер ако те он види овде, онда тешко и мени и теби.

— Твој голуб... твој лепо голуб, потсмехну се јастреб. Кад је се још поносити јастреб бојао плашљивог голуба.

— Али ја се њега бојим... Иди, иди што пре!..

— Луда си. Зашто да га се бојиш? Сигурно је он нешто бољи од тебе. По лепоти, ти си лепша од њега, је ли тако?

— Тако је, прошапута голубица.

— И млађа си сигурно од њега?.. улари јастреб на женску осетљивост.

— О, дабоме, да сам млађа.

— Радиш и привређујеш, колико и он, није ли тако, а можда и више?..

— И више... и више...

— И ти си се везала за такву једну слаботињу, бојиш га се, и послушна си му као роб... То је већ стидно.

Голубица се замисли. Излете из голубињака, и стаде према јастребу, па га дуго, дуго посматраше.

— Ако случајно наиђе голуб?.. прошапута она.

— А ти се сакри под моје крило.

— А ако ме потражи и нађе?

— Ништа. Ми ћемо му рећи да је све шала. Неће се он љутити... Управо, он ће се радовати, кад види, да сам му ја пријатељ. Ја сам јак, много јачи од њега, и да ти то знаш, ти би мене волела, а не твога слаботињу голуба. И он се примаче сасвим близу голубице, и зрени свој повијени кљуун у њен мекани вратић, и стаде се топити од чежње и радости. Потом је поклопи својим великим танким крилом, узе у канџе и притиште на своје снажне груди.

Голубица обамре, осетивши снажне дамаре, задрхта од потајне среће и зари своју малу главицу под грло јастребово.

А кад долете голуб, он затече голубицу у гњезлу, исто онак, као што је беше оставио. Само њен лепо, мекани вратић не беше глалак као пре. На њему беху остали трагови снажних јастребових канџа и оштрог повијеног кљуна.

Јастреб који се за часак беше уклонио, долете као изненада, и стаде на исто место, на оближњу стреху.

— Шта ћемо сад?.. овај страшни гост, канда не мисли нама добро, прошапута голуб голубици, и приви је уза се ближе.

— О, не брини се, он је малочас долазио. Није он тако страхан, као што се говори. Изиђи слободно и разговарај се с њим, одговори му голубица.

Голуб је послуша, и после неколико тренутака јастреб и голуб постадоше пријатељи.

— Видим, како се мучиш, рече му јастреб, за то ћу ти ја помагати, и доносићу ти лептирова и бубица, па ћете бити задовољни.

И одмах по том приуше у лов. Голуб не могаше летети као јастреб и за то он заостаде, а јастреб се убрзо врати у голубињак носећи лов.

Голубица га радосно дочека, а јастреб је опет притиште на своје груди.

За мало па да дође и голуб. Голубица сеђаше с јастребом на голубињаку, и уређиваше свој мекани рашчупани вратић.

После је то ишло тако свакога дана. И, кад некога дана не би дошао јастреб, голубица би гонила голуба да га тражи...

Једнога дана спази голуб на јастребозим крилима један прамичак меканог паперја са голубичиног врата.

И тога дана њему се отворише очи, а у његову душу усели се један бескрајни бол, и негово мало, добро срце препуче од тога бола.

Елин Пелин

Ј А Г Л И К А

Малено стадо оваца и коза, распркано од припеке по високом брегу, слатко је чупкало младу и сочну траву, и час по час би која овца заблејала. Весело звонце на овну предводнику, равномерно је звонило, као да пева. Животворно сунце сипало је своје широке и топле млазове на пробуђену земљу, која заоденута новим животом, пуна и обилна, чисто ти нуђаше своја мирисна недра.

Петнаестогодишња Јаглика, боса, и голих лаката ходаше полако око стада. За појасом јој беше преслица, а у руци вретено, које она хитро окреташе, занесена својим детињским маштаријама, подвикујући с времена на време на коју немирницу, и карајући је као мајка дете.

— Пст!... Амо звонарка!... Куда се завлачиш у трње, сва ћеш да се очупаш...

— Мркуша, натраг! Хоћу бога ми да те бијем.

Неке од оваца приђоше јој покорно и гледаху је својим тупим простодушним погледом, као да од ње очекиваху утехе за своју дубоку, тihu и вечну тугу.

Јаглика завуче руку у торбу, која јој висаше о рамену, и изнесе пуну прегршт мрва и пружи их овцама.

Оне што бејашу ближе, навалише и почеше дохватати слатке мрвице, а она их стаде карати;

— Хајде, доста, доста, да не опазе и друге.

Овце се отимаху, и са очима пуним благодарности, одмахиваху главицама, хотећи заиста да сакрију од других своју малу гозбу.

На једној рудинчици, која беше букнула првим пролетњим цветићима, Јаглика застаде, извуче кудељу и скиде торбу, те их баци у страну, па се онда саже и поче брати цвеће, слажући један по један у китку. Њено детиње лице, свеже и пуно невиности, сијаше као овај лепо пролетњи дан, а њене дубоке, граоросте очи, као два цвета овлажише се топлом росом, као и цвеће које се пред њом беше начичкало, на лепој глаткој шареној рудини.

Она скакуташе од цвета до цвета, певушећи једну тиху песму.

Уједанпут овце поплашено тркнуше, а малено звонце на предводнику брзо задрхта.

Јаглика поскочи, препну се на један велики камен где стојаше једна коза, и преплашено погледа уоколо, као срна, кад осети ловца.

Из шуме, која се простираше пред њом, појави се шумар, с пушком о рамену, сав румен и знојав од умора.

— Добар дан, цуро! Чуваш ли овце, чуваш? рече јој он са јаким, звонким гласом, кад је угледа на камену.

Јаглика се уплаши и застиде. Она је тога шумара видела већ два пута, али га није и познавала. Пре њега бејаше деда Мартин, слаб омален чичица. Каква огромна разлика између њега и овога младог, једрог, високог човека, са дугим танким плавим брковима и сјајним, ватреним очима.

Сиђе с камена, викну на овце, и тркну за њима, као да хтеде да побегне од овога човека, од кога се, не зна ни сама зашто, уплаши.

— Е, а куда тако? Заборавила си цвеће, довикну јој дошљак, саже се, дохвати китку са цвећем и пружи јој.

— Баш ти је лепо цвеће... Много лепо... рече он; затим извади из џепа једну мараму и поче да брише грашке зноја по лицу и челу, говорећи:

— Не знам још добро овај крај, те сам залутао и ломећи се по овим трњацима сав подерао. После и ова вућина....

Јаглика заборави да оде, и стајаше пред њим као прикована, слушајући га, и гледајући како брише лице, које после сваког отиска марамом побели као књига, а одмах за тим поцрвени као жеравица.

— А чија си ти?.. упита је он изненада.

— Чича Николе воденичара.

— Хм... па ви имате и воденицу?

— Немамо. Мој отац служи...

— Хе, ништа, све једно...

— Хе, није то све једно, одговори Јаглика и осмехну се.

— Како ти је име?

— Јаглика.

— Много ти је лепо име, а и ти си лепа девојчица, нашали се шумар, и потапша је по једрим плећима.

Јаглику обли румен, али не побеже. Овај дошљак учини јој се много добар, и она осети неко ново потајно осећање према њему.

— Колико имаш коза, упита је он, и седе на један камен.

— Једанаест

— А оваца?

— Деветнаест?

— И ти са њима.. плесну се странац по затегнутим панталонама, и весело се насмеја.

— Равно двадесет — одговори девојче у шали, а њене младе обле груди, задрхташе под тесним јелечетом, као зрели сочни плодови под летњим вихором, и насмеја се.

— Море, па ти си госпођице, много весела.

— Ама, је си ли ти варошанин, запита га Јаглика, кад чу, да јој он рече „госпођице“, што јој такође беше смешно.

— Да. Из сред саме Софије.

— Аух! зачуди се Јаглика с детињом наивношћу. Ја да сам на твом месту, ја никад неби остављала варош. Тамо је много лепше, него код нас у селу.

— Не варајте се, госпођице. У селу је лепше. У вароши нема тако лепих цура. Ја идем по селима, баш за то, не би ли намерио једну такву цуру, као ти, па да је водим у варош, и да се њом оженим.

— Гле!.. Зар ти још ниси жењен? Зачуди се још више Јаглика, гледајући непрестано његово лепо, румено лице, какво дотле још никад не беше видела. Колики су ти бркови, и ти кажеш, да ниси жењен. Е то баш лажеш, настави она.

Странац се насмеја јако, и пошто поглади бркове, упита је тише:

— А ти, имаш ли ти драгана?

— Зар те није срамота, да ме то питаш, одговори му Јаглика. Ја сам још мала, и сва црвена и посрамљена, пође да побегне.

— Мала си, ама... ја чим сам те видео, мени си се много допала, рече странац и погледа Јаглику једним проницљивим и оштрим погледом, да се она чисто уплаши.

— Узми што нећеш, довикну му она љутито, и кидну пољем овцама.

— Слушај, Јаглика, не љути се, де... Ја знам да ћеш ти да се научиш на мене. Сутра ћу ја опет доћи, и онда ћеш да ми кажеш, вољеш ли ме. Ако не дођеш сутра, нећеш ме никад више видети, добаци јој странац.

Онда стаде, и дуго гледаше за Јагликом, која се изгуби у шумарцима, прикривајући у ходу голе листове. По том обеси пушку о раме и задовољан ловом, који му је на домаку, крену и изгуби се у шуму.

Јаглика се зарече, да више не одлази у ту ливаду, да се не би срела са горским чуваром. Али, сутра дан, опет отера стадо тамо.

— Ја ћу да се наљутим, и нећу да говорим са њим. Нека види, како сме онако да прича којешта, говораше она.

И кад отера стадо, набра опет цвећа, и седе на топлу земљу те поче да плете венац и полако запева једну песму. У песми помињаше горског чувара.

Дан беше леп и топао, околина прозрачна, свежа, из ваздуха долетаху мале мухе, и њихова криоца пресијаваху се на сунцу, као златна. Јаглика ухвати једну буба-мару, метну је на руке и поче да јој тепа певушећи:

— Полети, полети буба-маро!... Кажи ми на коју ћу страну да се удам?...

Буба-мара рашири криоца, прну и одлети високо, високо... пут неба.

Јаглика се забрину и уплаши. Уоколо беше се све ућутало. Звонце беше престало да звони, и она сва претрнула од те изненадне тишине, поче да тражи око себе венац, да га доплете.

Али, стадо се опет разбеже. Мало звонце опет ситно запева а из шумарка искочи јучерашњи горски чувар, румен и леп као и јуче.

— Добар дан цуро!...

Јаглика стаде да му нешто одговори, али не могаше!...

Он седе на земљу, узе недовршен венац од Јаглике и поче да га разгледа.

— Зашто га ниси доплела?...

— Дај ми га!... и Јаглика хитну руком те му га зграби.

— На, узми га, узми, али, кад га свршиш, хоћеш ли да ми га даш?

— То се не зна!... одговори осорљиво Јаглика.

И одједанпут јој дође нешто тешко и криво на тога чувара.

Она се сети старог деда Мартина који је био тако добар, и њој дође жао, што њега нема.

— Зашто не дође већ деда Мартин?... упита се она.

— Преместили су га.

— Како је он био добар, и како је умео лепе шарене преслице да гради.

— Добар, дабоме. Зар може да буде рђав човек, који је стар као он. Он није имао ни један зуб у глави, а погледај моје... И он показа своје беле лепе зубе Јаглици... Да хоћу, могу да те поједем сву... настави он смејући се.

Ове речи не допадоше се Јаглици и она ћуташе.

Наста једно мучно ћутање.

— Шта се замисли?... упита је он. Седи, седи, па плети венац.

Јаглика скупи цвеће растушено по трави, узео венац, и ћутећи поче да плете.

— Кад се љутиш, онда си лепша, поче он опет да је заговара.

Јаглика опет не одговори ништа.

Он завуче руку у чантру, извади једно парче шећера, и баци на њу.

Јаглика узео шећер и љутито га баци.

Чувар баци још једно парче на њу.

— Какав си... рече Јаглика, и не могаше да се уздржи, да се не засмеје.

— Чувар баци још један грумен шећера. Јаглика га узео и пође да га удари, а он отвори уста и наже главу напред ближе њој.

— Баци ми га у уста.

Јаглика га удари груменом у чело, и поче да се смеје:

— Је ли видео сад?

— Отвори ти сад уста, да видиш, како ја могу боље да потревим.

Јаглика као свако дете, заборави на љутину, и њој се допаде ова игра. Она отвори уста.

Стражар се приближи, махну руком као да баци, и полако јој метну грумен шећера у уста.

Јаглика га повруска кроз смех.

Онда горски чувар изручи из своје чантре читаву гомилицу груменова шећера, и поче да их ређа један по један око ње, да је ограђује.

— Чекај да видим, да ли ће бити доста, да те заградим...

— Остави врата, нећу моћи да изађем, нашали се Јаглика, гледајући га, како обилази око ње. При сваком његовом наги-

њању, она осећаше топлоту, која бречаше из његовог пуног, руменог лица. Игра јој се допаде. Сад јој се чувар учини добар, бољи него други људи. Толики шећер је он доно, тако се лепо шали и говори! Она му се радоваше и бојаше се опет од њега. Он се њој учини као неки моћни цар, богат и силан, коме се сви покоравају, који може да учини, што год хоће.

— Ето, ово је наша кућа, и ти си као санћим моја невеста, рече горски чувар, кад је загради.

И загледа девојчету у очи као орао, кад са висине изгледа плен на земљи.

Јаглика окрете очи у страну.

— Е, шта ће ми таква кућа. Једна киша, и сва ће да се истопа.

— Ја ћу за тебе да направим другу. Хајде пођи за мене, рече горски, и ухвати је за руку.

— Пустите ме!... Ти ме лажеш, рече Јаглика и поче да се отима.

Али он је обгрли као дете, и поче да јој тепа тихо и нежно :

— Јаглико, лепа Јаглико! Ти си много лепа. Ти ниси мала... ти си већ велика девојка, хоћеш ли да будеш моја. Ја ћу тебе да узмем, и у вароши, ти ћеш да будеш као царица. Најлепша од свију. Ја ћу тебе да обучем. Све у свиљу, и што год зажелиш, ја ћу ти донети... све... све... што год зажелиш.

Јаглика опијена том нежношћу, какву никада до тада не осети, отпусти се на његовим грудима као закљано јагње, сва обамрла од стида и љубави.

— Кажите ми, хоћеш ли ме... Јаглико?... шапуташе над њом горски чувар, и у чудној тишини, његове речи падаху као с неба.

— Хоћу те... Хоћу... једва проговори девојче, и приби се уз њега бесно и лудо као да хтеде да се зарони сва у његова снажна недра.

Горски је полако и неосетно спусти на топлу сочну рудину.

Увече, кад топли пролетни дан гасну, Јаглика потера стадо кући. Она иђаше оборене главе и замишљена. Уз њу иђаше горски чувар и говораше јој.

— Не бој се ништа. Сутра опет ми истерај стадо. Ове недеље, сваки дан ћу да долазим. После ћу да те испросим, и после ћемо већ лако...

Јаглика га слушаше поверљиво и детињски, и у својој машти ствараше златну будућност, у којој се губљаше, као муха у паучини.

Другог дана она опет отера стадо тамо, а целог дана чекаше...

Али горски не дође.

Трећи дан га опет очекиваше.

Он ипак не дође. Не дође ни четврти дан, ни пети... Место њега дође стари деда Мартин.

— Опет ти деда Мартине? А где је онај други? запита зачуђено и у страху Јаглика.

— Он, је премештен. Чак у Ворну. Жена му је болна!... А ти, како си?... Запита добродушно деда Мартин.

Јаглика не одговори. Мрче јој свест, и она седе на један камен.

А њено сирото, мало срце обузе тешка туга и дубок бескрајни бол.

С бугарског М. М. П.

Кнут Хамсун

Г Л А Д

РОМАН

Други део.

(6)

Затим се опет разлеже бахат по калдрми, и ноћни стражар иде даље по кеју. Седео сам ту са сузама у очима и задихан, ван себе од грозничаве веселости. Почех говорити гласно, приповедао сам самоме себи о фишеку, подражавао покретима кукавнога стражара, загледао у своју шаку и непрестано понављао за се: — „Он се накашљао, бацивши га! Он се накашљао, бацивши га!“ Тим речима ја сам додао неке нове, снабдео их једним голицавим додатком, преврнуо цео израз и заоштрио га: „Он се накашљао један једини пут — кхе-хе!“

Уморих се састављајући те речи, и беше већ позно увече, када се заврши моја веселост. И мноме облада неки лакосани мир, неки пријатни умор, коме се ја не противљах. Мрак постаде нешто гушћи, духну лаки ветрић и седефасто море покри се малим таласима; лађе, катарке које се хватаху неба, својим црним котурима беху налик на безгласна накострешена чудовишта, која су се притајила па чекају мене. И не осећах ни најмањег бола, моја глад заглушила га је; уместо њега, осећах се пријатно-празан, отргнут од свега околног и радостан што ме нико не види. Подигох ноге на клупу и помакох се у назад, и у том поло-

жају ја сам се најдубље могао залахнути свим блаженством индивидуалности. У мојој души не беше ни најмањег непријатног осећања, као што не беше у мени ни једне једине задовољене потребе или жеље, у колико могаше да продре моја мисао. Лежао сам отворених очију, у неком стању одвајања од самога себе, осећао сам се благодатно — далеко.

Још никако не беше ни једног јединог звука који би ме могао збунити; меки сумрак сакри сав свет од мојих очију и сачувао ме у непоколебљивоме миру, — само пустињски, неодређени шум тишине једнолико ћути у мојим ушима. И ова тамна чудовишта прогутаће ме, чим настане ноћ, и однеће ме далеко преко мора и преко туђих земаља, где нема људског живота. И донеће ме двору кнегиње Илајали, где ме чека незамишљени сјај који превазилази сваки човечански раскош. И она главом седеће у светлој сали, у којој је све од аметиста, на престолу од жутих ружа, и, кад ја уђем, пружиће руку, гласно ће ме поздравити, када ја приђем и приклоним колена: — „Поздрављам те, витеже, у своме двору и у својој земљи! Чекала сам те двадесет година и звала те у свима светлим ноћима, и када си ти патио, ја сам плакала овде, и када си ти спавао, ја сам ти надањивала дивне снове!..“ И лепотица ме хвата за руку, и прати ме, води ме по дугачким ходницима, у којима огромне гомиле људи виче „ура“, кроз светле вртове, у којима свирају и смеју се триста младих девојака, у другу једну салу, у којој је све од блиставога смарагда. Сунце сија ту, по галеријама и ходницима одјекује сладострасно певање, потоци мириса завејавају ме. Ја држим њену руку у својој и осећам како у моју крв продиру дивље чари мађија; обавијам је руком, и она шапће: — „Не овде, хајдемо још даље!“ И ми улазимо у једну дивну салу, у којој је све од рубина, — искричави сјај који ја тонем. И ево осећам како се њена рука обавија око мене, она ми дише у лице и шапуће: — Поздрављам те, драги! Пољуби ме! Још... још..“

Са своје клуне ја видим звезде пред очима, и моја мисао уплиће се у ураган светлости..

Заспао сам, лежећи тако, и ноћни стражар ме је разбудило. И ја наново бих позван животу и сиромаштву. Прво моје осећање беше неко тупо чуђење што се наћох под ведрим небом, али њега замени брзо нека горка сета; био сам готов да плачем од горчине што сам још непрестано жив. Док сам ја спавао, падала је киша, одело ми је прокисло скроз, и осећао сам неку оштру хладноћу у удовима. Сумрак је постао још гушћи, с муком сам могао разгледати лице ноћнога стражара преда мном.

— Е, гле ти њега, — рече он: — устајте!

Ја одмах устадох; да ми је он заповедио да опет легнем, ја бих се покорио. Био сам сав сломљен и савршено обеснажен, и што је најгоре ја готово одмах почех опет осећати глад.

— Станите, букване један! — викну ми ноћни стражар. — Заборавили сте капу. Та-а-ко, сад идите!

— И мени се чинило као да... као да сам заборавио нешто, — измучах ја расејано. — Хвала. Лаку ноћ.

И ја отетурах даље.

Да ми је сада какав комадић хлеба. Какав дивни комад црнога хлеба, који бих могао гристи, ходећи улицама! И ишао сам и мислио да би добро било појести мало црнога хлеба једне нарочите врсте. Ја сам горко гладовао, хтео сам да умрем, падао сам у сентименталност и плакао сам. Мојем злу није било краја! Одједном застадох на улици, лупих о калдрму и гласно псовах. — „Како ме оно назва? Букваном? Показаћу ја ноћноме стражару шта значи називати мене букваном!“ При том се окретох и потрчах назад. Сав сам пламтио гневом. У једној улици спотакох се и падох, али не обратих на то пажње, скочих и опет потрчах. На тргу жељезничке станице бејаш тако уморан да више нисам имао снаге да трчим до пристаништа; осим тога моја раздраженост значајно се стишала за време трчања. Најзад застадох и повратих душу. А зар ми није свеједно што је рекао некакав ноћни стражар! — Јесте, али ја то нећу да трпим! Наравно! — прекидох самога себе; али шта да тражим од њега!... И то оправдање учини ми се довољно, понових у себи шта да тражим од њега. И ја се опет окретох назад.

„Господе, — са горчином мишљах ја: — како ти пада на памет да трчиш као луд, по овако влажним улицама у тамну ноћ!“ Глад ме је несношљиво мучила и није ми давала мира. Ја сам непрестано гутао пљувачку да бих је мало утолио, и, чинило се, то је помагало. У току неколико недеља нисам јео колико је било потребно, пре но што сам дошао до овога стања, и у последње време осећао сам велики губитак снаге. Кад ми је на овај или на онај начин испадало за руком да зарадим пет круна, тај новац није стизао да сам се могао потпуно опоравити до новог гладовања. Најгоре је стојало с мојим леђима и с мојим плећима; лаки бол у грудима могао сам препречити за трен ока, требало је само јаче кашљати или ићи, нагнувши се напред; али с леђима и с плећима нисам знао шта да радим. Зашто мојој мрачној судбини није било краја? Зар сам ја имао мање права на живот него други, него старинар Паша и паробродски агент Хенехен? Зар ја нисам имао јуначка плећа и две снажне радне руке и зар нисам тражио ма и место дрвосече на Молгарде-у, да бих зарадио свој хлеб насушни? Зар сам ја био ленштина? Зар нисам тражио занимања, нисам давао часове, нисам писао чланке и нисам радио дан и ноћ, као луд? Зар нисам живео као цимрија, хранећи се хлебом и млеком, када сам имао много, самим хлебом — када сам имао мало, и гладујући — када ништа нисам имао? Зар сам ја становао у каквој гостионици, држао неколико соба на првоме спрату? Становао сам на тавану, у радионици једног лимара,

из које је све живо побегло последње зиме, зато што ју је снег завејавао. И ето ја баш ништа не могу да разумем.

Ишао сам и мислио све то, и у мојим мислима не беше ни мрвице огорчења ни зависти, ни горчине.

Застадох код једне трговине боја и гледах у излог; трудио сам се да прочитам виџете на херметично затвореним кутијама, но беше и сувише мрачно. Зловољан на самога себе због те нове измишљотине, раздражен, скоро љут што не могу да одредим садржину тих кутија, ја куцнух једанпут у излог и пођох даље. Горе, на улици, угледах ноћнога сгражара, убрзах корак, приђох му круто и рекох без и најмањег повода:

— Сад је десет часова.

— Не, два је часа, — зачуђено одговори он.

— Не, десет је, — рекох ја. — сад је десет часова. — И, стегнући од злобе, учиних још два корака напред, стегох песницу и рекох: Чујете, знајте да је десет часова.

Он је стојао и неколико тренутака мерно ме, загледао се у мене, не скидајући с мене зачуђених очију. Најзад он потпуно мирно рече:

— У сваком случају, вама је време да идете кући. Хоћете ли да вас отпратим?

— Не, хвала. Заседео сам се мало у кафани. Врло сам вам захвалан.

Кад ја пођох, он стави руку на штит од капе. Његова учтивост савршено ме је обезоружала, и ја сам плакао што нисам имао пет круна да му их дам. Застадох и опазих како он лагано иде својим путем, ударао сам се по челу и, у колико се он удаљавао, плакао сам све јаче. Грдио сам себе и своју сиромаштину, називао се погрдним речима, изналазио увредљива имена, изоштравао се у измишљању пробране грдње, засипао њоме самога себе. Бејех заузет тиме готово до саме куће. Дошавши до капије, видех да сам изгубио своје кључеве.

— Е, дакако! — рекох с горчином сам за се — како да не изгубим кључеве? Станујем у дворишту са коњушницом доле и лимарском радионицом горе; ноћу се затвара капија, нико не може да је отвори — како да не изгубим своје кључеве? Покисао сам као миш, мало сам огладнео, — врло мало сам огладнео, осећао сам неки смешни умор у коленима — како да не изгубим своје кључеве? Збиља, зашто се цела кућа није могла разићи, када је мени требало да уђем?... И смејао сам се за се, ражљућен глађу и малаксалошћу.

Слушао сам топот коња у коњушници и могао сам да видим своје прозорче горе; но капију нисам могао отворити и нисам могао ући. Код општинске куће озари ме једна изненадна мисао: одлучио сам се да замолим полицију да ми отвори капију. И ја се обратих ноћном стражару и убедљиво га замолих да пође са мном и да ме пусти, ако може.

Јест, ако би могао, јест? Али он није могао, он није имао кљу-

чева. Полицијских кључева овде није било, они су у истражном одељку.

Па шта да радим?

Јест, мораћу преноћити у каквој гостионици.

Али ја, одиста, не могу преноћити у гостионици: ја нисам имао новаца. Отишао сам од куће, у кафану, он већ разуме...

Неко време стојали смо на степеницама код општинске куће. Он је размишљао и оцењивао и разгледао моју личност. Киша је лила, као из кабла.

— Мораћете отићи дежурном и пријавити се да немате уточишта, — рече он.

Да немам уточишта? Ја на то нисам ни помишљао. До ђаво ла дивна мисао! — И ја се захвалих стражару за тај одлични проналазак. Дакле, ја могу просто напросто ући и рећи да немам уточишта?

Просто напросто!...

— Име? — упита дежурни.

— Танген — Андреас Танген.

Ја не знам зашто сам лагао. Моја мисао без свезе прањала се тамо амо и била је већи изналазач но што сам ја хтео; ја сам за један једини трен ока измислио то удаљено име и трагнуо га, не мислећи нимало. Лагао сам без и најмање потребе.

— Занимање?

То је значило истерати ме на улицу. Хм! Спочетка сам мислио да кажем да сам лимар, али се не одлучих; назвао сам се именом које не носи баш сваки лимар, осим тога, имао сам наочаре на носу. Тада се у души одлучих да будем безобразан, корачих један корак напред и одлучно и свечано рекох:

— Новинар.

Пре но што ће да запише, дежурни уздрхта, и ја сам стојао пред високим столом за писање званично, као какав без уточишта државни саветник. То не изазва ни најмањег подозрења; дежурни је могао врло добро да разуме зашто сам оклевао са својим одговором. Нашта је то личило: један новинар у општинској кући, без крова и уточишта!

— У коме сте листу, г. Тангене?

— У „Јутарњем Листу“, — рекох ја. — На несрећу, отишао сам од куће вечерас...

— Та маните се! — прекиде ме он и, смешећи се, додаде: — када се млади људи одвајају од куће... ми разумемо. — Подигавши се и клањајући ми се понизно, он се обрати некаквоме полицајцу и рече: — Спроведите господина у резервно одељење. Лаку ноћ.

Осећао сам хладноћу у леђима од своје рођене смелости и, полазећи, стезах песнице, да бих се држао правиле.

— Гас гори десет минута, — рече полицајац још на вратима.

— А после тога ће се угасити?

— Угасиће се.

Седох на једну постељу и чух обртање кључа. Светла соба имајаше прикладан изглед; осећао сам се пријатно под кровом и са задовољством сам ослушкивао кишу напољу. Од овакве прикладне собе ја ништа боље нисам желео! Моје спокојство је расло. Седећи на постељи с капом у руци и устремивши очи на гасни пламен крај зида, ја сам претресао тренутке свога првога сукоба с полицијом. Ово је био први, и како сам је обмануо! Новинар Танген, ако је по вољи? А затим „Јутарњи Лист“! Како сам погодио тога господина у само срце „Јутарњим Листом“! О томе нећемо да говоримо, а? Седео је у посети до два часа, заборавио код куће кључ и новчаник с неколико хиљада круна! Отпратите господина у резервно одељење...

И гле, гас се неочекивано утули, тако неочекивано, не слабећи, не тамнећи; ја седим у дубокој помрчини, не видим чак ни своју руку ни беле зидове око себе, ништа. Остало је једно: — лећи па спавати. И ја се свукох.

Али не бејаш сањив и не могах заспати. Лежао сам неко време и гледао у помрчину, у ту густу, масивну помрчину, у којој не беше дана и коју ја не могах да разумем. Беше прекомерни мрак, и ја осећах да ме његово присуство гуши. Затворих очи и стадох полугласно певушити. Бацакао сам се по постељи да бих се разонодио; али залуду. Мрак је обладао мојом мишљу и није ми ни за минуту давао мира. Шта ће бити ако сам се сам растопио у помрчини, слио се са њом уједно? Подижем се у постељи и размахујем рукама.

Моје нервно стање потпуно је обладало мноме, и, ма како да сам се старао да га угушим, ништа није помагало. И ево ме где седим, сав као плен најчуднијих маштања, успављујући се љушкањем, певушећи неку успаванку, обливајући се знојем од напрезања да се умирим. Не спуштајући ока гледао сам у помрчину и целога свог живота ја не видех такве помрчине. Не беше ни најмање сумње да сам овде имао посла са помрчином особите врсте, с неком очајном, коју раније нико није посматрао. Најсмешније мисли занимале су ме, и свака ствар ме је плашила. Један мали отвор у зиду крај постеље много ме је занимао. Отвор од гвозђа, мислим се ја, некакав је знак на зиду. Пипам га, дувам у њега и паштим се да погодим колико је дубок. То је био не сасвим обичан отвор, никако не; то је био неки смишљени и тајанствени отвор кога ја треба да се чувам. И, обузет мишљу о том отвору, ван себе од радозналости и страха, морао сам најзад да устанем из постеље, да узмем свој перорез и да измерим његову дубину и уверим се да он нема везе са суседном собом.

Понова легах, да бих покушао заспати, али у ствари — да бих се понова борио с помрчином. Напољу је киша престала, и нисам чуо ни

једнога звука. Дуго сам прислушкивао кораке на улици и нисам се смирио, док нисам, судећи по звуку, осетио пролазника, стражара. Одједном ја неколико пута пуцам прстом и смејем се. До ђавола! Ха!... Учинило ми се да сам измислио нову реч. Подижем се у постељи и говорим: — Овога нема у језику, ја сам сам пронашао ово *Кубоа*. Оно се састоји из писмена, као и свака реч, сведок је Бог да си ти пронашао реч *Кубоа*, која има огромно граматичко значење.

Реч је тако јасно ступала преда ме из помрчине.

Седим отворених очију, чудећи се своме проналаску, и смејем се од радости. Затим почињем да шапућем; могли су ме прислушкивати, а ја сам хтео да свој проналазак сачувам у тајности. Пао сам у неко радосно безумље од глади; био сам туђ и неприступачан болу, и моја мисао радила је необуздано. Мирно сам размишљао о себи. Неким чудним скоком у току моје мисли старао сам се да објасним значење своје нове речи. Нема никаква разлога да означава Бога или Ђавола, а ко је рекао да она треба да значи менаџерију? Снажно стегох песницу и понових: — Ко је рекао да она треба да значи менаџерију? Строго говорећи она нема никаква разлога да означава катанац или излазак сунца. Значење такве речи није тешко наћи. Причекаћу и оставићу ствар времену. А дотле могао сам да спавам.

Лежем на даске и осмехујем се, али ништа не говорим, не изражавајући се ни за ни против. Пролазе неколико минута, ја постајем нервозан, нова реч мучи ме без прекида, непрестано се враћа, најзад обујима сву моју мисао и баца ме у замишљеност, створио сам себи мишљење о томе шта она не треба да значи, али нисам дошао ни до какве одлуке шта она треба да значи. То је — питање другог степена! — Гласно говорим ја самоме себи, хватам се за руку и понављам да је то — питање другог степена. Реч је, хвала Богу, нађена, а то је главно. Но мисао ме бескрајно буни и смета ми да заспим; пред том ретком речју ја сам био обезоружан. Најзад се подижем у постељи, хватам се обема рукама за главу и говорим: — Не, позитивно је немогућно да она значи емиграцију или дуванску фабрику! Ако би могла да значи ма што налик на то, ја бих се већ одавно зауставио на томе и начинио бих све закључке. Не, реч је, у ствари била, створена саобразно нечему душевном, осећању. стању — како ја то нисам могао да појмим? Тражим по сећању ма што душевно. И чини ми се као да неко говори, меша се у мој говор, и ја срдито одговарам: — Шта је то? Не, другог таквога глупака нећеш наћи. Платно? Иди до ђавола! Зашто ја морам да сматрам то за платно, када сам био позитивно против тога да то значи платно? Ја сам измислио ову реч и био сам у праву давати јој какво хоћу значење. У колико је мени било познато, ја још нисам исказао своје мишљење...

Али мој мозак обузимало је све више неко лудило. Најзад скочих с постеље и стадох тражити водоводну славину. Нисам био жедан, но

глава ми беше у ватри, и нешто инстинктивно вукло ме је к води. Напивши се, ја понова легох и одлучих се да заспим по што пото. Склопивши очи, приморавао сам себе да будем миран. Затим без и најмањега покрета пролежах неколико минута. Знојио сам се и осећао бурно ударање крви. Не, било је и сувише забавно то што је он могао да гражи новаца у фишеку од хартије! Он се накашљао само један једини пут. Он, може бити још једнако лута тамо? Можда седи на мојој клупи?... Плави бисерни седеф... Лађе...

Отворих очи! Зашто сам их држао затворене, кад не могу да заспим! И иста она помрчина стојала је око мене, она иста неизмерна црна вечност којој се противила моја мисао и коју она није могла да појми. С чим бих је могао сравнити? Чинио сам најочајнији напор да бих нашао довољно црну реч за значење ове помрчине, тако страшно црну реч, да би моја уста поцрнела изговарајући је. Господе, како је било мрачно! И ја опет почињем да мислим о пристаништу, о лађама, о црним чудовиштима, што су лежала и чекала ме. Она су хтела да ме привуку к себи и да снажно владају мноме и да плове са мноме преко земље и мора, кроз богата царства која није видео ни један човек. Осећам се као да сам на лађи, увучен у воду, да парам облаке, и да падам, падам... Пуштам један оштри крик страха и снажно се држим за постељу; завршио сам тај опасни лет, са звиждањем сам летео на ниже, као врећа. Како ме дубоко осећање спасења обузе, кад ударих руком о тврде даске постељне! „Ето шта значи умрети, — рекох ја за се: — ти сад мораш да умреш!“

Затим се подигох у постељи и строго запитих: — „Ко је рекао да мораш да умреш?“ Када сам већ измислио реч, то имам пуно право да одлучим шта она треба да значи... Чуо сам сам, како сам фантазирао, чуо сам то још за време свога разговора. Моје безумље је било нешто као бунцање слабости и исцрпности, али нисам губио свест. И мој мозак од једном прострели мисао да сам сишао с ума. Обузет страхом, скачем с постеље. Тресући се, идем ка вратима и трудим се да их отворим, неколико пута их гурам целим телом да бих их развалио, опирајући се главом о зид, гласно стењем, уједам се за прсте, плачем и проклињем...

(Прев. В. Ј. Р.)

(Наглавиће се)

О ИНСЦЕНИСАЊУ ШЕКСПИРА

III

Инсценације Шекспира постале су ради излагања радње у Шекспировим делима. Пошто Шекспирови комади, међутим, излажу радњу у низу слика, то су од инсценација оне најбоље, које одржавају континуитет у сликама.

То су закључци до којих се дође када се, у питању о инсценисању Шекспирових дела, пође од проучавања дела самих за себе, независно од позорнице. Проучавање начина, на који се таквој драми позорница прилагодила, долази тек на друго место. Ту питање о инсценацији постаје практично. За режисера и инсценатора постоји ту могућност за слободно стварање, инвенцију.

Као и у питању о особинама Шекспирове драмске технике, и ту треба поћи из далека, од Шекспира и пре Шекспира, пошто је Шекспир, кад је стигао у Лондон, затекао око десетак позоришта са већ онаквом позорницом каквом се служио. Шекспиров начин излагања је начин излагања енглеске драме шеснаестог века; Шекспирова позорница је енглеска позорница шеснаестог века.

Када се, из тих обзира, почне испитивати како се енглеској драми шеснаестог века прилагодила енглеска позорница шеснаестог века, независно од Шекспира, види се да је конструкција позорнице постала ради излагања радње у комаду, као год инсценације, доцније. Развијена из епа, склопљена из низа слика које сачињавају фабулу, нова драма је условљавала позорницу на којој би скокови у простору и времену били омогућени. Примитивне бинске скеле класичне трагедије морале су се компликовати. И начин, на који су се оне компликовале, показује очевидно да је једино чување континуитета у радњи наметнуло нову форму реформаторима енглеске бине.

Да се радња у комаду не би цепкала, него да би имала, као на класичној позорници, нужну везу од једног важног момента до другог — ти су моменти доцније обележавани чиновима — позорница је добила продужење напред и назад и допуну изнад трећег дела. На тај начин је од једне позорнице направљено три. Први део се пружао дубоко у публику; он

би се код нас добио кад би се оркестар покрио подијумом. Изнад тог другог дела биле су, са стране, ложе резервисане за лордове. Други део позорнице је заузимао главну нашу данашњу позорницу, од рампе до хинтергрунда који не би био сувише далеко. Трећи део позорнице се настављао на ту средишњу позорницу, у дубину. Он је био одвојен завесом. Изнад њега је била, на спрат подигнута, допуна за сцене над земљом, на небу, балкону, бедему, дрвету.

Тако је изгледала позорница пре Шекспира и за време Шекспира. О њој постоје многи детаљни подаци и аутентични нацрти, али најдетаљније и најаутентичније податке пружа цртеж који је Гедерт открио у утрехтској библиотеци.

Прво стално позориште са таквом позорницом подигнуто је у Лондону 1574. године. После четири године, у Лондону је било већ осам позоришта са таквом позорницом. Шекспир је морао затећи око десетак таквих бина кад је стигао из Стратфорда, године 1586. или 1587. Доцније, за његова времена, број позоришта се скоро удвостручио : године 1600., било је у Лондону једанаест позоришта, године 1604 шеснаест. Лондон је тада имао 300.000 становника.

Од три бине енглеске романтичне позорнице, најважније су биле прва и друга, зато што су омогућавале највише промена. Оне су често спајане. На предњој позорници су говорени само велики монолози. Чим се сцена компликовала, играло се на целој ширини отворене бине, све до завесе од трећег дела. Први део позорнице, онај са кога се излагао директно песник и драмски јунак, није имао никаквих обележја, никаквих декорација ни пре Шекспира ни за време Шекспира. Други део позорнице је имао свој оквир и своју декорацију. Зидови су били покривени теписима; на место задње завесе, ако је после тога наступала затворена промена, намештао се често малан хинтергрунд. Доцније, за време Шекспирово, позорница се попуњавала декорацијама које су биле најнужније да обележе одређено место под отвореним небом, шуму, планину, бедем.

Трећи део позорнице, онај што је завесом био заклоњен, служио је за представљање унутрашњег простора, собе, дворане. То је био простор уоквирен оградом, у облику правоугаоника. Задња ограда, хинтергрунд те треће позорнице, имала је двоја врата, која су отварања широм кад је, иза њих, имала да се одигра каква сцена на уласку у кућу.

Тако подељена на три дела, енглеска позорница шеснаестог века омогућавала је брзо излагање догађаја на разним местима у простору. Имало је у том њеном начину излагања опет нечег епског, нечег што је подсећало на порекло и романтичне драме

и романтичне позорнице. На њој највише привлаче пажњу личности и догађаји које оне стварају или у којима оне суделују. Место, на коме се ти догађаји одигравају, остаје од спореднога значаја. Осећа се, по природи позорнице, да оно, што личности раде, може свуда да се догоди. Јунаци слободно иду кроз простор. Они су, као у епу, већи од места на коме се налазе; они добијају људску или надљудску природу, ако не локалну; њихови подвизи су могући, ако не истински. Обележја су општа. Зна се, је ли место, на које они дођу, брдо, шума, или двор; али се и брдо и шума и двор, онакви какви су ту, најелементарнији, могу свуда замислити. Сам Шекспир је свео обележја делова простора, на којима се шта догађа, на најелементарније ознаке.

Али из нужде. То треба нагласити. Њему та аристотеловска уопштеност простора није била циљ; за њега је то било нужно зло. Што се одатле пошло, није значило да је на томе требало да остане. Шекспир се трудио да, сачувавши такав начин излагања, потпомогне илузију споредним представама. У самој природи драме — у самом преласку из епа у трагедију — постоји тенденција за ближим одређивањем, за преласком са надљудских ствари на људске, са неодређеног простора на одређен.

Може се рећи да од Шекспира датирају све споредне ознаке бинске које, не реметећи лако излагање догађаја, опредељују простор и личности. Елементарне декорације — хинтергрунд, са намаланим пејсажом или каквом одређеном ствари, брегом или кулом — постојале су и пре њега; али су покретне декорације заведене тек за његова времена. Те нове декорације прецизирале су место догађаја у сценама, које су се одигравале на средњој позорници. Шекспир и на реквизиту је нарочито пазио. Свака ствар је на позорници била на своме месту: сто, дрво, џбун, клупа. У костимима је ишао чак до раскоши. Куповао их је од двора, који је, под Јаковом I, водио с позоришним дружинама лепу трговину, продавајући им непотребна одела. Зна се из кроника да је Хамлетов сомотски огртач коштао 16 ливара, а Клаудијев краљевски костим и свих 20 — више него што је Бен Џонсон добио за једну своју трагедију.

После Шекспира, та тенденција се наставила до данас. Било је редитеља који, да би илузију што боље потпомогли, нису ни водили рачуна о Шекспировој позорници, дакле ни о начину излагања радње у Шекспировим комадима. Да би сваку слику дали што боље, они су Шекспирове трагедије цепали на мноштво подчинова. Други су ишли у другу крајност и ту потребу, да се илузија потпомогне другим уметностима сем глумачке, потпуно занемарили, заменили мучним задовољством

које дају само глумац и драмски песник удружени. Они су створили лажну замерку, да баш те друге, споредне уметности стварају засебну илузију и сметају правој, јединој илузији, коју даје песникова реч и глумчево тумачење — не водећи рачуна да су та помоћна средства нераздвојна од драме, као нека врста накнаде драми, која располаже са много мање средстава за излагање него други облици књижевности. Мало их је било који су се трудили да Шекспирову позорницу, као један систем излагања радње коју Аристотело и Лесинг сматрају као главну одлику трагедије, помире са захтевима које модерна публика, навикла да јој се у свему олакшава, поставља позоришту.

Међутим, једини правиан закључак до кога се дође када се размотри природа Шекспирове драмске технике и начин на који се позорница тој техници прилагодила, јесте баш то мирење елементарног са компликованим, старе позорнице са помоћним средствима којима располаже модерна позорница. Пошто упућивање публике, да илузију добије чисто од песника и глумца, не представља циљ него принудну меру ради вишег, драмског интереса који изазива сам сиже трагедије, то се при инсценисању и режирању Шекспирових комада мора имати и сасвим обратна тенденција: у место да се у лишавању помоћних средстава иде све даље, треба на против илузију помагати свима споредним средствима — у колико то не омета лако, везано излагање радње у комаду.

Питање о подели радње поставља се тек пошто се тај принцип, резултанта свих особина, спроведе. Али се тада и његово решење већ слуги. И оно се јавља као резултанта, као једно, неизбежно. Оно не даје за право режисерима који су поделу на чинове изоставили, а режију, која сваку слику за себе заклања завесом, чини немогућном.

ТРИ СИСТЕМА

— Burgtheater, Künstler Theater, Deutsches Theater. —

Поводом приказа Гетеова „Фауста“

Један од најтежих и највећих проблема уметности позорнице, који је немачке редитеље од вајкада највише интересовао, свакако је Гетеов „Фауст“. У инсценацији „Фауста“ редитељ има да покаже све добре особине којима може располагати, а најпре: интелигентно схватање једног великог песничког дела и исцрпно познавање глумачке вештине и бинске технике. Сложеније дело од „Фауста“ не постоји, можда, у

читавој драмској литератури. Међу позоришним људима дуго је време владало мишљење, да је „Фауст“, у целини, немогућ за приказивање, јер позорница није у стању, својим средствима, да обухвати сав онај „хаос“ који велика трагедија садржи. У ствари — како су то доцније много боље карактерисали — тај „хаос“ није друго до драматични „космос“. Сви драмски изражаји, који се, у опште, могу наћи у једном песничком делу, налазе се у „Фаусту“; отуда ни једна трагедија, нема сумње, не потребује толико савршених средстава, нити изискује толико уметности и интуиције од редитеља, колико Гетеов „Фауст“.

У главном узевши, фаустов проблем, како га је Фукс¹ згодно поставио, састоји се у овоме: дати самог Гетеовог „Фауста“, велико дело генијалног песника, са свима његовим битним и значајним епизодама, а не „комрад“ из „Фауста“. Није питање у томе, хоћемо ли бити у стању, скраћивањима и разним позоришним триковима, да склопимо једну целину за позорницу која је, истина, за себе узевши, логична у позоришном смислу, али која губи многе карактеристике оригиналног дела, већ је питање у томе, да се велика мисао песникова изрази у свој њеној јачини и свима битним елементима; а тај изражај мора чинити утисак нечега монументалног исто толико у декоративном, сликарском и архитектонском погледу, колико и у глумачком, једном речи, у целокупном приказу трагедије на позорници.

Сасвим је разумљиво, дакле, што је овако знаменито дело немачке литературе голицало амбицију свију бољих редитеља, и што га је Рајнхарт инсценисао за своју позорницу, употребљујући при том сва средства којима располаже. Сто педесета представа „Фауста“, која је била у последњем месецу ове године у „Немачком Позоришту“ дала ми је повода да Рајнхартов приказ поредним с приказима „Фауста“ у бечком Burgtheater-у и минхенском Künstler Theater-у. Та три позоришта представљају оно што је редитељска немачка уметност дала најсавршенијег за последњих неколико година. Ту се, у главном, могу видети и три најважније сценичне форме, управо три система, који постоје у уметности позорнице у опште.

На представи „Фауста“ у „Бургу“, пре пет година, учествовали су Кајнц, Сонентал и Грегори. Кајнц је играо Мефиста с таквим силним изразом, каквога ја никада нисам чуо са немачке позорнице. Барон Сонентал се задовољно улогом „Гласа Господњег“, и својим звучним, дубоким гласом говорио је лепе стихове у Прологу. Грегори је глумио Фауста такође с много уметничког акцента. То је била, свакако, једна од најлепших представа које су се у опште могле видети у „Бургтеатру“. — Пре три године, на минхенској изложби, „Фауст“ је била главна тачка у репертоару Künstler Theater-а, и привлачила је највећу пажњу. — У последње време, међутим, бележи се приказ „Фауста“ у „Немачком Позоришту“ као једна од најважнијих Рајнхартових творевина, у погледу сценичне оригиналности и савршенства.

Ја ћу овде, у главним потезима само, истаћи основну разлику у тим режијама, поредећи неколико карактеристичнијих места, и бележећи при том општу карактеристику појединих сцена.

„Бургтеатер“ даје све промене на великој сцени — традиција се увек чува — ангажујући у томе цео бински апарат тако да, у оном

¹ Познати минхенски позоришни писац и један од главних твораца Künstler Theater-а.

комплетном „аустатуиџу“ и са стилистички потпуно израђеним костимима, и поједини конвенционални и већ познати начини чине необично јак утисак. Пролог је, од прилике, овако изведен. Магловита позорница представља небо. Са висине се чују гласови три архангела — чисти женски сопрани — а из даљине долази дубок и миран глас Господа. Блага хармонија небеских гласова, пун, дубок и одмерен тон Господњи, а на супрот томе одсечан, циничан тон Мефиста, који је Кајнц умео тако zgodно наћи, — чине необично јак утисак.

У минхенском „Уметничком Позоришту“ ова сцена је такође изведена с много ефекта. Позорница — на супрот свима другим позорницама, које су с дубоком перспективом — представља плитак рељеф; без дубине је, дакле, и без кулиса. На једној мало узвишеној равни стоје три крупне мушке фигуре, три архангела, чија је импозантност појачана великим црним крилима, у висини читавог раста, и великим црним мачевима у голим рукама. Миран и мало уздигнут поглед управни су у даљину, ка небу које је, дакле, на овој страни од завесе. Пред њима на тлу, у прабини, види се згрчен Мефисто, у црвеном костиму, с бледо-жутом бојом у лицу и интересантно изразитом мином. Анђели говоре пуним, звучним баритоном, који одјекује силно и свећано. — Ефекат је сасвим оригиналан и велики.

Код Рајнхарта, на жалост, ту сцену нисам видео, јер је он овога пута цео пролог изоставио; јачачно с тога што је исте вечери имао представу и у циркусу и у другој сали (Kammerspiele) свога позоришта, где му је такође био потребан велики број глумаца.¹ Изгледа међутим, да је и он, раније, ову сцену изводио слично ономе начину у Künstler Theater-у.

Ако се ова разматрања групишу према једном ширем принципу, онда се може обележити и извесна општа, основна разлика у форми појединих позорница. Бургтеатер, као и све велике старе бине оперског система, има позорницу с кулисама и дубоком перспективом, засновану, дакле, на једном сликарском принципу; малерај у перспективи даје главни карактер декоративној обради позорнице.

Минхенско Уметничко Позориште има позорницу која је заснована на једном чисто архитектонском принципу. Перспективе нестаје, а с њом и кулиса; идеја плитког рељефа (барелефа), према којој је створена нова форма ове позорнице, спроведена је апсолутно кроза све сцене. Неутрални просценијум је чисто архитектонски, који се карактерише извесним споредним предметима: средња позорница, с једноставним, „ехт“ материјалом, карактерише се нарочитим, простим, али стилистички савршеним променама; задњи део позорнице, с некретним зидом, остављен је за сликара. Целокупна позорница, међутим, нема већу дубину него осам метара. Али оно што је за сликара нарочито карактеристично, и чега нема на великим оперским позорницама, то је светлосни ефекат, који није лажан, као на позорница с перспективом. Светлост не долази са рампе, већ одозго и са стране, тако, да она

¹ И ако је импозантна енергија, којом је Рајнхарт у стању да једне вечери да три представе, ипак та разграната акција распарчава по некад његову снагу, и слаби вредност саме групе. Једна представа често три уштраба од друге. Тако, он по некад да у слабој подели какву ствар која је раније, у доброј подели, имала великога успеха. Цене места, међутим, остају исте, а нико и не помишља да ма на који начин изрази своје незадовољство. Рајнхарт је сада у великој моди, нарочито после сјајних успеха у циркусу, па му се по кад што опрашта, од стране критике и врло стрпљиве берлинске публике, и која слабост у позоришту.

омогућава рад уметника сликара, а не занатлије — молера. Проф. Литман, један од најчувенијих немачких архитекта, у изради Künstler Theater-а показао је много умешности и познавања уметничких потреба саме позорнице.

Рајнхартова окретна позорница, у главном, приближује се позорници Бургтеатра, али, по некад, одступа од принципа на којима је Бург заснован. Најјасније ће се добити слика Рајнхартове позорнице, ако се замисли један круг, из чијег центра полази неколико зракова до периферије, делећи круг, или боље колут, на неколико делова. Ти делови су мале позорнице, од којих свака за себе „игра“. Кад се одигра једна сцена, позорница, која се у круг окреће, помакне се и други део, већ намештен, ступа пред публику. Те мале позорнице, дакле, имају облик троугла, код кога је основа паралелна с рампом. Но ако се споји више њених делова, позорница (онај део на коме се игра) може бити и дубља и шира (као, на пример, у „Пентезилеји“ или „Сну летње ноћи“), када се чак кулисе и не употребљавају. Та покретност позорнице омогућава знатну брзину у променама. — Да би, међутим, била јаснија слика ових позорница, поредићемо још коју интересантну сцену.

Бургтеатер — којим, као што сам већ казао, влада закон сликарске перспективе — изводи сцену у пољу, на шетњи (Spaziergang), са свима декоративним и оптичким средствима које може дати једна велика позорница: „ландшафт“ је врло живописан; неколико згодно поређаних дрвета означају пут; у дну, на хинтергрунду је намалан један крај шуме и слободног видика. — Из оригиналног текста се готово ништа не изоставља, већ се приказују све оне интересантне епизоде у овој сцени, врло лако и живо.

Сцену у шетњи Künstler Theater изводи, такође, необично пластично. На средњој позорници неколико десиметара уздигнута раван представља пут за пешаке куда се крећу мале, веселе гомиле. Хинтергрунд, који је као и цела атмосфера у извесним оранжастим тоновима, има живописну слику раног пролећа. (Künstler Theater ипак постиже увек ефекат једним чисто стилистичким средством а не једноставно оптичким.) Иза веселих група младежи појављује се Фауст, на коме се осећа бледило непроспаваних ноћи и мисли које су га мучиле, али које је ипак свежим дахом у пољу, мало оживео. За њим је Вагнер, у биргерски задовољној и насмешеној пози. Тај рељеф — који се образује њиховим појавама у оквиру пластичне позорнице — необично је леп; он представља једну од најлепших слика на позорници у опште.

Рајнхарт, међутим, изоставља све детаље ове сцене — осим једне хорске младићске песме која се чује из даљине — и на позорницу доводи само Фауста и Вагнера. Сцена представља, на доста натуралистички начин, слободан предео, с малим брежуљцима, падинама и дрвећем. Изостављањем оних интересантних епизода, ова сцена у Немачком Позоришту је прилично изгубила од лепоте.

Пре него што дам општу карактеристику појединих позорница о којима говорим, навешћу још једно интересантно место из „Фауста“ — сцену у цркви — које се на свакој од ових позорница друкчије изводи.

У Бургтеатру је за сцену у цркви ангажована цела позорница. Лево су црквена врата, раскошно израђена; десно се и у дну виде делови кућа у улици; средином позорнице је црквено двориште. Са уласком и изласком народа из цркве праве се читаве мале сцене. Маргарита не

улази у цркву, већ сцену свога мучног душевног расположења изводи на басамцима црквеним. Чује се хорска песма и силан, дубок глас који продире у Маргаритину душу. — У опште, цела сцена је врло детаљисана и изразита.

У минхенском Уметничком Позоришту сцена у цркви изводи се на један врло прост, али необично леп начин. Позорница представља црквени трем. На средњем делу цркве налазе се три свода од црквених врата, кроз која се виде неколико погружених фигура где стоје у побожној смерности. Напред је, десно, један канделабр с неколико упаљених свећа. Маргарита је наслоњена на средњи стуб, са раширеним рукама, и окренута је публици. Из цркве одјекује корал и дубок глас који Маргаритину душу пстреса. На позорници је, дакле, употребљено врло мало ствари и ангажовано мало личности. Али је све тако јако, тако изразито стилизовано. Тај свећњак напред, погружене силуете које се губе у цркви, слаба светлост која продире из цркве са олтара, Маргаритина фигура, која стоји као да је на крсту распета, хорска песма и сва једноставност ове сцене — чине необичан израз у шти-мунгу. Никада нисам видео, да се на позорници постиже јачи ефекат и силнији израз с тако мало средстава и материјала.

Рајнхарт изводи ову сцену у самој цркви, на једва мало осветљеној позорници. Народ клечи у побожној смерности, окренут десно олтару, а међ њим се, на крају издваја Маргарита, која се грчи у својим боловима. Утисак је доста јак, и ако једноставан. —

Бургтеатер, с дубоком перспективом, употребљава, дакле, сва оптичка и декоративна средства, да пружи што истинитију слику онога што радња треба да представља: у свима потпуно извученим линијама, на пространој сцени, свака је слика обухваћена у свој њеној обимности. Уз то одлични глумци, чија је игра у „Фаусту“ била на знатној уметничкој висини, давали су необично јаког израза целој позорници. Ја никада нисам видео немачког глумца који је своју ролу играо с више акцента, згодније погођеним тоном и с толико уметничке инспирације, него што је Кајнц глумио Мефиста. Можда је то и било *chef-d'oeuvre* његове уметности.

Künstler Theater је ипак, изгледа имао најпогоднију сценичну форму за „Фауста“. Архитектонски основни карактер позорнице као да највише одговара монументалним формама ове трагедије. Фриц Ерлер, један од најистакнутијих немачких декоративних уметника, показао је у сценичној обради „Фауста“ исто толико дубоке студије колико и уметничке интуиције. Што је минхенско Уметничко Позориште у опште тако успело, на првом месту припада заслуга Ф. Ерлеру и Јулијусу Дицу, који су за Шекспера и Гетеа нашли тако лепе и погодне изражаје у сценичној форми, какви се ретко могу видети и на најбољим немачким позорницама. И ако су глумци, у многоме, били испод глумаца у „Бургу“ — Штајерик, који је приказивао Мефиста, увек је слабији од Кајнца — ипак је „Фауст“ у Минхену, по целокупном приказу, био најбоље изведен.

„Фауст“ у Künstler Theater-у, својом савршено уметничком стилизацијом, има највише драматског израза. Позорница неће, обрађујући реалистички све детаље, да пружи једну тачну природну слику, већ да да илузију коју сама трагедија ствара. Драматски живот детерминира песничка истина, а не реалност. У томе Хилдебранд¹ налази и главни

¹ Председник комитета за подизање минхенског Künstler Theater-а.

смиао K nstler Theater-a. Он каже : има гледалаца који су као и деца; дајте деци лутку која је потпуно верна копија и њихова се фантазија ничим више не покреће; лутка с грубом реалношћу уништава њихову малу уобразиљу, и она онда не знају шта да раде с једном таквом непотребном играчком.

Рајнхарт, код кога је „Фауст“ такође прецизно стилизован у линијама, бојама, у техничким формама (декорације су рађене по скицама проф. Ролера из Беча), на супрот K nstler Theater-у, представља извешан драстичан реализам. Сцена на бунару је, као слика, врло лепо израђена, потпуно верно, тачна копија једнога малог кућа какве немачке вароши. Али онај узак, мало утрпан простор, који је и с леве и с десне стране одвојен набораним завесама од осталих делова позорнице, чини ипак утисак нечега намештеног, те гледалац осећа и сувише да је у позоришту. Он ће, истина, погледати у листу, да прочита име онога који је радио скице за ове сцене, одајући му пуну хвалу; заинтересоваће се појединим детаљима на тој сцени, али илузија ипак неће бити тако јака, да му одврати пажњу од свега тога спољњег. У уметничкој обради позорнице мора бити више симбола но стварности, више стилистичких средстава но натуралистичких изражаја. Рајнхартова позорница по некад се чини као она Хилдебрандова лутка с грубом реалношћу. — Што се тиче самих глумаца у Немачком Позоришту, Рајнхарт је увек с њима имао много успеха. Басерман — најбољи Рајнхартов глумац, а можда и први берлински — глумио је Мефиста, у сваком моменту, са довољно елеганције, духовитости и цинизма. Само што Басерман ипак нема онога силнога акцента у дикцији, који је Кајнд увек имао и који је код Мефиста нарочито карактеристичан. —

У погледу текста, гледало се и у Бургтеатру и у минхенском Уметничком Позоришту да се што мање изоставља из оригинала, како Гетеова трагедија не би много изгубила на позорници од своје карактеристике. У томе се заиста и успело, те се може слободно рећи, да је највеће дело немачке литературе достојно приказано на овим позорницама, с оним пијететом и оним култом који Гетеов геније потпуно и заслужује.

Рајнхарт је овога пута чинио велика скраћивања (изоставио је цео пролог, знатан део сцене у шетњи, и још нека места), тако да би му се без мало могло пребацити — кад приказ сам по себи не би имао довољно уметничке висине — што је дао „комед“ из „Фауста“, оно, управо, што се у овој трагедији допушта мање него ли у ма којој другој. Међутим, критика је прве представе „Фауста“ у Немачком Позоришту с особитом хвалом истицала. Код великих напора које ово позориште чини, могу се и разумети моментане слабости између великих креација које Рајнхарт ствара. Он је показао довољно својим досадашњим радом да разуме класике и да их уме поштовати.

*

Рајнхарт приказује и други део „Фауста“, који је много обилнији и који садржи много више бинских тешкоћа од првога дела. Заиста се треба дивити оној умешности и ауторитету, којима Рајнхарт оперише с великим масама на позорници. Исто тако енергији и издржљивости глумаца, који сви играју апсолутно сваке вечери. Колики је то само физички напор: говорити Гетеове стихове од 6¹/₂ часова у вече, па до

поноћи, са једва пола часа одмора. Уз то увек бити на знатној уметничкој висини у целокупном изразу.

Мефиста у другом делу игра Паул Вегенер, такође одличан глумац, с мало оштријом нијансом у тону од Басермана, али не и са мање уметничког израза.

Разуме се, да је Рајнхарт морао у другом делу „Фауста“ изостављати многе партије. Али је иначе у приказу употребљен максимум онога што може дати савршена модерна бинска техника на окретној позорници. Рајнхарт иде из једне крајности у другу: из усавршене бинске машинерије до потпуног одсуства сваке бинске „технике“, од окретне позорнице до арене у циркусу. Где је, у ствари, истина која се тражи за уметничку форму позорнице? То је питање, на које се дефинитиван одговор још не може дати. Отуда се она средња мера која је достигла конвенционална савремена позорница — увек одржава, а држаће се, нема сумње, још врло дуго.

У Берлину, децембра 1911 год.

Милутин Чекић.

ДРУШТВЕНА КРОНИКА

Тешки дани

Господин кандидат за народнога посланика, вратио се кући са јучерањег збора, мртав уморан. Његове хаљине још заударјају на кафански дим, његове су усне још умљецкане од народних пољубаца а његова је глава пуна још хуке и буке. Он је већ изгубио сваки смисао за обичан, дневни, породични живот, јер ово је већ месец дана како јури са збора на збор и како све људе, све што је живо и што мили по овој веселој земљи, дели на две золошке врсте, на „присталице“ и „противнике“ своје.

Да, тешки су ово и претешки дани за једнога посланичког кандидата!

За вечером — кад у опште стигне да вечера код куће — говори му жена горким тоном заборављене и напуштене:

— Мислиш ти богати да имаш кућу и жену или не мислиш? Диго си руке од куће као да су у њој душмани!

А док она тако говори, он је тупо посматра и не може да се отресе помисли да је плаћена од владе.

Он чак за вечером или ручком испадне по који пут, заборави се, па не уме ни да говори обичним језиком. Он на пример не каже жени: „Донеси пилав“, него: „Мислим да је сад на дневном реду пилав!“

То тако за ручком и вечером где још може да управља собом, али кад наиђе ноћ, те захрче сном будућег посланика, можете већ мислити како му је, Сквитлају га снови све страшнији од страшнијега.

Уграбите прилику, ако вам се да, да сад још, пре избора, посматрате посланичког кандидата при спавању. Вредно је посматрати га јер можете просто познати шта сања. Ако рече безбожно, регрутски, знајте да је опозициони кандидат а да је у сну разгубио вилице на збору, дерући се: „Доле реакција!“ а ако рече меко, тако рећи удовички, онда знајте да је кандидат владине странке и да умиљато и слатким, пробраним речима брани последњи закључени и будући, који је у пројекту, владин зајам.

Ако стеже песницу тако да му набрекну жиле, знајте да то у сну лупа о кафански сто и узвикује слушаоцима око себе, којима је већ платио седми литар ракије: „Не дамо ми ову земљу, није она ничија прђија, ми смо је ослободили, ми ћемо је и сачувати!“ а ако видите да је загрио јастук, то знајте да се љуби са бирачима пошто су једногласно пристали на његову кандидацију.

Ако немирно спава, преврће се и премеће по кревету, ако се толико преврће да му ноге леже на јастуку а глава тамо где су ноге а јорган на патосу, онда знајте да је то посланички кандидат владине странке, који се мучи да докаже збору како су сви владини поступци били оправдани и законити, али му збор једногласно узвикује: „Уа!“

То тако изгледа ових дана посланички кандидат, кад га посматрате на спавању, а како ли би грешник изгледао тек, кад би му могли у душу завирити или, кад би му могли сан пратити. Како то страшни снови морају бити.

Мени се један од њих исповедио, и ево баш хоћу да вам испричам његов сан. Ваља само да вам унапред кажем да је ово сан једнога од опозиционих кандидата.

— Сањам ја као — тако ми је од речи до речи причао — један велики циркус. Пуно пунцато света поседало по клупама на прати поједине тачке програма и одобрава или не одобрава. А и ја као имам да изводим једну тачку и седим иза кулиса у трико-у са гаћицама за купање на себи и чекам да дође на мене ред. На једаред дође један човек са бичем, директор ли је циркуса, шта ли је, не знам. Дође тек и рече: „Ја сам председник збора, ајде на тебе је ред.“ Ја претрнух жив али, знам да ми се нема куд већ хајд у арену. Истрчах онако кокетно, подскокнух, дигох једну ногу у вис и бацих публици лево и десно прстима пољупце. Тек овом приликом приметих ја да то није обична публика, него да су то све бирачи; па с леве стране поседали као они из владине странке а с десне они из опозиције. Мени се стеже срце као у зеца кад спази цев пушчану али, шта је ту је, продуцирати се морам. У том доваљаше једну велику куглу од гуме, на коју ја као треба да се попнем и тако да по кругу трчим по лопти. Обли ме хладан зној али дигох ногу да се попнем на лопту. Сад тек при пењању, а ја спазих да то није обична лопта, већ велика, грдна велика гласачка куглица, набрекла као петачка. Господе Боже, ко ће

да се одржи на овој гласачкој куглици и да прође на њој цео круг а да не стрекне и разбије нос.

Музика засвира и ја пођох по оној кугли. Јао људи да чудна страха и муке. Не можеш да се одржиш на њој, па то ти је. А мрднем једном ногом а друга ми склизне; повијем се напред сад ћу на нос, па се отмам те превијем натраг те сад ћу на леђа. Ама чим мрднем а лопта појури да ми измакне испод ногу. А публика с једне стране аплаудира а она с друге стране виче „уа!“ а музика наизменце свира час: „Не бој нам се сиви тићу!“ а час: „Падајте браћо!“

Проклињао сам у души и ко ме натера да се кандидујем те да морам да се качим на гласачку куглицу и ко ме натера да обучем кандидатске гаћице те да се пред збором продуцирам. Хвала Богу те сам се пробудио, иначе не знам како би прошао!

Ето тај ми је сан испричао од речи до речи један опозициони кандидат а други, владин кандидат, жалио ми се још горе на снове.

— Сањам ја као да осећам неке породњске болове. Као прогутао сам нешто па ме мучи у стомаку а не знам шта сам прогутао. Мучи ме то, као, мучи ме па се све превијам. Где ћу и шта ћу него ајд велим да идем доктору. Одем ја кобајаги доктору те станем се пред њим превијати и жалити:

— Господине докторе, ја сам нешто прогутао.

Узе ме лекар пипати, куцати, ослушивати, па заврте сумњиво главом:

— Прогутали се! — вели.

— А шта сам прогутао, побогу брата?

Доктор узе опет пипати, куцати, ослушивати, па ће рећи:

— Прогутали сте народно поверење?

— Народно поверење?

— Јесте.

— Ама неће бити докторе?

— Као што вам кажем. Јесте ли ви посланик из владине странке?

— Јесам.

— Е па, што видите Прогутали сте народно поверење.

— Па сад, докторе?

— Сад, ако се не будете лечили, вас ће тако да муче болови, мучиће вас, мучиће док вам једног дана поверење не избије на нос, и таза ћете се спасти болова.

— А ако се будем лечио?

— Е онда ћемо то поверење вештачким путем истерати из стомака.

— Вештачким путем? — запитих ја запрепашћен — а какав је то вештачки пут?

И доктор узе да ми објашњава неку страшну ствар којом се, вели, може да истера мандат из мене. Ствар је била тако страшна да сам ја у сну дрекнуо и пробудио се оближен хладним знојем по целој телу, те још и овако будан осећах неку непријатност у сто-

маку, као да сам цео дан гутао гласачке куглице и почех се пипати да видим да ми нешто није испало народно поверење.

Ето, то је опет сан владинога кандидата. И можете мислити, кад те људе, посланичке кандидате још сад спопадају овако тешки снови, шта ли ће тек грешници сањати оне ноћи у очи избора? Зато ти људи посланички кандидати, и изгледају тако измучени. Погледајте их како пролазе улицама изморени, обрхвани, саломљени и бледи. Погледајте их те мученике, кандидате за петнаест динара дневне дијурне.

Бен-Акиба

ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД

Austriaca

Г. Херман Бар једини је аустриски писац који воли политичку истину. Он је, уз то, једини аустриски писац који сме отворено да каже истину о својој отаџбини. И он је, најпосле, једини немачки писац који сме да се одушевљава Словенима и сме да прави ласкаве комплимане Србима. Г. Бар, са истинском искреношћу једног космополите, говори о Аустрији као о једној држави која већ два, три века живи ван европске заједнице и, према томе, ван европске културе. Као истински образован човек којем су сви народи подједнако драги, г. Бар говори отворено о непријатељству које стално траје међу народима у Аустро-Угарској. Али, г. Бар је, исто тако, и добар патриот. Он, са болном иронијом и са гневом, скривеном иза сарказма, говори о Аустрији која је, захваљујући разним, рђаво инсценираним аферама, последњих година, изазвале више смеха, него какав Куртлинов каприс

Овај духовити и свестрано талентовани писац познат је само најужим круговима у нас. Њега, донекле, знају они позоришни критичари који његове рецензије сматрају за ризницу својих идеја. Г. Бар је, међутим, у првом реду, познат као најдуховитији и најокретнији аустријски есејист, најбољи је позоришни критичар, најпоузданији литерарни критичар и најбољи је стилист. Он је романијер и драмски писац, он је одличан познавалац свих уметности, он је политички импресионист. Као критичар је импресионист и радо и отворено признаје своје заблуде: он је, као и Октав Мирбо у Француској, у своје време, прогласио Метерлинка за живог Шекспира, али је, после десет година, признао да је тада био у заблуди и неком чудном заносу. Он је литерарни посредник између културне Европе и своје отаџбине. У њему је сваки млади талент налазио искрена, предусретљива и одушевљена пријатеља. Он је

увек био далеко од свих литерарних, уметничких и политичких котерија које, додуше, обезбеђују поуздан успех и очајном медиокритету, али које уништавају индивидуалност: члан котерије спушта се до најамника који свој талент троши у борби за превласт своје котерије, то јест за превласт двојице, тројице којој котерија служи. Само тако слободан човек кадар је да говори истину. И г. Бар је и говори.¹

*

Аустријанац, који је некада веровао у будућност своје отаџбине, почео је сумњати у ту будућност. Аустрија се одавно одвојила од Европе, одвојила се од културе, оградил се од напредних идеја. И Аустријанац је, временом, почео сумњати у своју отаџбину. Али, наједном је дошао граф Ерентал. Они, који су изгубили сваку наду, нису веровали да је граф Ерентал постао Бизмарк. Али, он је био човек који је имао смелости да верује у Аустрију, или се, бар, чинио да има смелости да верује у њу. Он је имао вере у себе, имао вере у своју отаџбину. Имао је амбиција и за се и за своју земљу. Изгледало је, чак, да има и воље. И он је почео да манифестује ту вољу. У једном моменту, до крајности незгодном, објављује анексију Босне и Херцеговине. Успех? Резултат те воље? Аустро-Угарска је била у затегнутим односима са Русијом, са Француском, са Енглеском, са Турском, са Србијом. Рат је био на прагу. Граф Ерентал није умео да процени утисак своје политике на аустроугарска тржишта. Он није био кадар да предвиди какво ће расположење његова политика изазвати у Европи. Ах, да, граф Ерентал је био рђаво информисан: „Наша је управа најгора, а наша је дипломатија најглупља. Нашу управу представљају господа са дугачким носовима и дугим чизмама, која иду у лов и која, када 18. августа одрже коју здравицу, морају тражити одсуство да се поврате од тих душевних напора; то су добри људи којима је потребан одмор. Нашу дипломатију представљају играчи, играчи лон-тениса и читаоци »Шерлок Хомса“; они у свакој земљи познају хотеле и борделе, желе да се ожене каквом Американком и никада нису учили да опште са правим људима нити су научили да слушају стварно мишљење.“ (Стр. 15.). Ентузијасте су тада веровале да гест графа Ерентала наговештава поход на Солун. Али се у часу све ућутало. Граф Ерентал је постао скромнији. Он би се поносио када би могао створити само честит однос са Србијом. (Стр. 134).

У Аустрији је зло стање. Она није у пријатељству ни са једном великом силом. Чак ни пријатељство у Тројном Савезу није искрено. Италија, као увек, потписује уговор о Тројном Савезу и, кришом, стиска руку Тројном Споразуму. Немачка је, приликом последње балканске кризе, учинила Аустрији знатну пријатељску услугу. Али Аустрија ту услугу горко плаћа. Између њезиних народа води се очајна борба. Ма-

¹ Hermann Bahr, *Austriaca*. S. Fischer, Berlin. 1911.

ђари се боре против Аустрије и против свих осталих народа којима је пала у део несрећа да живе под њезином песницом. Словени, утиснути између два непријатеља, морају, у интересу самоодржања, да се боре и против Аустрије и против Угарске. А ко је крив за ту непомирљиву узајамну борбу? Народи и њихови мегаломански захтеви? Срби са својим великосрпским сновима? Или Хрвати са својим великохрватским шимерама? Крива је само аустриска бирократија.

Неспремна, амбициозна и надмена, аустриска је бирократија и даље остала опасна препрека свему напретку. Она је постала чврста, јака и жилава камора која се бори против сваке напредне идеје. Она је у Аустрији највећи непријатељ демократизма. Она је створила онај принцип *divide et impera* и она и дан данас има томе принципу да захвали за своју супрематију. Она је, на основу тога принципа, створила страх од народности које, заради својих поетских идеја, хоће да разоре монархију. Та камора је, у борби за своје самоодржање, измислила у монархији народе који гравитирају ван своје отаџбине. Она ствара велсиздајнике, она фалсификује документа, она срамоти монархију, доводећи на оптуженичку клупу један невини и лојални народ. Та камора је врло активна. Она, у једно исто време, обмањује монарха, дражи један народ против другог народа, обећава златна брда и, када та обећања не испуни, обмањује народе, уверавајући их, како се њихови оправдани захтеви ломе о неумитну вољу владоца и његова наследника. И, захваљујући тој камори, Аустрија постаје немогућна. Тек када завлада демократија, Аустрија ће покушати да постане могућна.

Али, Аустрија је далеко од тога. Она је, додуше, у својем законодавству постала демократска, али њезина управа није демократска. Демократизам претпоставља, условљава љубав, он је заснован на љубави. А Аустрија је далеко од љубави. „Приговор можемо објаснити само подлошћу; трпети туђе мишљење значи издавати своје властито мишљење, а ко друкче мисли, тај се или вара или нас обмањује. Према својим обичајима и према својем мишљењу, ми још непрестано живимо У старој Аустрији узајамних оптуживања, узајамних клевета, узајамног презирања, опште мржње, опште зависти, општег неповерења.“ (Стр. 151).

Г. Бар је, међутим, као већи литерат од политичара, уверен да се међу крвно завађеним народима може зацарити љубав. Аустрија треба искрено да разговара са сваким народом. А народи, тако исто, треба да буду искрени, па да, отворено и поштено, изнесу своје захтеве. Народи су то, колико је познато, чинили и чине свакога дана. Они су то чинили и поштено и отворено. Али они нису саслушани или, ако су саслушани, њихови се захтеви нису остварили. На постављене захтеве или су добијали опсежна обећања или им је, као активан одговор, одузето још које право. Тај мир, изгледа, ниуколико не зависи од народа.

Политика која се води према Србима и Хрватима, није, очевидно, ни увод ни услов за мир. „Међу нама живи један народ, Срби. Тај је

народ vrlo ubog, ekonomski slab, umno neobicno obdaren, politicki neumoran, nigde chestito uvrshen, od drzave sasvim zanemaren. U Ugarskoj ih sumnjice da gledaju u Austriju. U Austriji ih sumnjice da su naklozeni Ugarskoj. U Ugarskoj hoce da ih upotrebe da Austriji stvaraju teskoce. U Austriji, opet, rado bi ih upotreбили protiv Ugarske. Ma kakav polozej zauzeli, oni su uvek sumnjivi. Oni i Hrvati, prema rasi i prema jeziku, jesu jedan narod. Ali ih je istorija razdvojila, dok ih, pre nekoliko godina, nevoља nije opet sastavila. Samo i Hrvati im ne mogu mnogo pomoci, jer i njima nije bolje; i oni na svakom koraku nailaze na veleizdaju". (Str. 151).

*

G. Bar je bio na veleizdajnickom procesu u Zagrebu. I on je tada jos, u jednom clanку Харденовог „Zukunft-a", rekao da je taj proces jedna sramota za austroугарску монархију. Он је још тада веровао да ће veleizdajnici бити помиловани, да ће, како је он говорио, бити демантован цео тај процес. G. Bar је и тада замерао Austriji што се не буни против те неправде. U Austriji се само онда подиже глас против неправде када се она врши над Немцима (Str. 145). Па и аустриска је штампа била истога мишљења. Она је налазила да тај процес нема општега интереса и да је то само лична ствар Хрватске. За време Драјфусове афере, међутим, није мислила да је она лична ствар Француске (Str. 145). Veleizdajnici су помиловани. U Бечу ћуте. Austrija не сме да се меша у своје властите ствари, али зато сме да се меша у ствари туђе (Str. 145).

Као што су Срби данас „vелеиздajници" тако су исто „vелеиздajници" били некада и Немци. „... U целој Хрватској и у целој Далмацији исто тако има мало издајника, као што их је тада било међу нама немачким студентима у 1880 Ми смо хтели да будемо Немци, па када нам је то, под Тафеом, изгледа, било забрањено, ми смо жудели за Немачком. Жудњу не осуђује ни један кривични законик. Од тога смо се доба навикли да се у Austriji добро осећамо. Они хоће да буду Срби и многи, који мисле да је српски народ у опасности од Austrije или од Ugarske, жуде, може бити, у тешким часовима, за Србијом. Ја не видим, због чега треба њихова жудња да буде више кажњива него наша. Да ли ће и њихова жудња проћи и да ли ће доћи време да се у Austriji добро осећају, зависи од Austrije. Такви се vелеиздajници не лече претњама, него тиме што ће им се одузети унутрашња оправданост и сваки разлог за vелеиздају, као што за то имамо најбољи пример у Андрашију" (Str. 155).

Срби се стално гоне и за њихово гоњење има уvek дубоких дипломатских разлога. Једанпут их треба гонити због Ugarske, други пут због Austrije, трећи пут због Austro-Ugarske. Једанпут се гоне због својих велико-српских тежња, због своје кажњиве љубави према Србији. Други

пут, опет, гоне се због тога што, напуштајући велико-српску идеју, стварају идеју о културном уједињењу јужних Словена. „У Загребу постоји једна група изредних, ванредно марљивих, врло амбициозних младих сликара. Вероваће се да им тржиште у Загребу ни у којем случају није довољно. Они би хтели да напољу покажу шта знају и њих привлаче велике интернационалне изложбе. Али њих нема довољно да заузму читаву једну дворану, а после тога немају ни новаца. Па где онда да излажу, у којем одељењу? Као Мађари? Тако, бар, захтевају од њих у Будимпешти, јер политички спадају под Угарску. Али, на то се не смеју одважити, јер је сувише јака мржња њихових земљака против Угарске; они би били издајници. У аустриској дворани? Бечлије немају ништа против тога да их гостољубиво приме. Али, то не смеју чинити, јер зависе од Будимпеште која даје стипендије и државне наручбине, а после, излажући као Аустријанци, они би у Будимпешти постали издајници.“ (Стр. 152). Они су се, најпосле, ујединили са уметницима у Београду и Софији и тако су створили једно удружење југословенских уметника које се зове „Лада“. И на тај су се начин огрешили и о Беч и о Будимпешту. Сада се и у једној и у другој престоници сматрају као издајници. „Мора се признати да им је тешко да не буду издајници. Чим се Србин, чим се Хрват ма и најмање почиње душевно кретати, он је већ издајник. Они се не могу, према својој прошлости и према својим склоностима, развијати, јер одмах пада на њих сумња да хоће да се одвоје од Угарске. Њих, додуше, намигивањем, подстичу из Беча, али Беч им није никада помогао... Зар им се може замерити, када се, у њиховој безграничној напуштености, јавља последња нада да је Србија Пијемонт Јужних Словена“. (Стр. 152).

*

Шта је то *austriaca*? *Austriaca* је владавина бирократске каморе која своје интересе претпоставља интересима отаџбине. *Austriaca* је распаљивање једнога народа против другог народа; обмањивање владаоца; бацање кривице на владаоца када бирократија води антинародну политику. *Austriaca* је легендарни немар код пошта, када једно писмо из Берлина пре стигне у Беч, него писмо из једнога бечкога кварта. *Austriaca* је демократско законодавство и антидемократска, деспотско-бирократска владавина. *Austriaca* је аграрна и феудална политика која подржава подмуклу борбу и која распаљује мржњу према култури и према напредним идејама. *Austriaca* је, речју, све оно што Аустрију представља пред културном Европом као једну средњовековну државу и што чини да чак и аустриске патриоте не верују у будућност Аустрије.

П. С. Талетов.

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Дани и ноћи
песме Симе Пандуровића

Ишла је још једна свеска скупљених песама нашег сарадника Г. Симе Пандуровића и „Звезда“ има двојаку дужност да о њима што пре приказ донесе: што је ова књига врло лепа појава у нашој књижевности, и што Уредништво много цени сарадњу Г. Пандуровића.

Али је зато Уредништво било у врло деликатном положају. О песмама Г. Пандуровића се не може у „Звезди“ говорити са сувише хвале, да јој се не би пребацила слабост и пристрасност према једном од њених, а још се мање може у овоме листу упуштати у нарочита истраживања слабијих песникових страна, јер би то било донекле неучтиво.

Зато је Уредништво одредило, да ове песме прикаже читаоцима „Звезде“ само човек који воли стихове, без икаквих других претензија. Истина је, да ће на тај начин наши читаоци бити лишени једне дисертације о лирској појезији, и неће се имати овом приликом чему многим поучити, али „Звезда“ од самога свога постања није имала претензије да буде „лист за поуку“.

Ја немам критеријума за оцену, да ли је Г. С. Пандуровић још „млађи“ или је већ прешао у старије песнике српске, али што могу поуздано рећи, то је: да је Г. Сима Пандуровић већ зрео, готов песник. Његов је род, лиризам, чист; његове су замисли јасне и ако веома ваздушасте и простране; и његов је облик заокругљен, савршен и сигуран. Он потпуно влада и својим концепцијама и својим изразима. По томе сам ја познао у њему једнога артисту. А мимо тога је он природе врло упечатљиве, душе сажаливе и срца меког и благородног. А по тим сам знацима ја осетио једино песника.

Г. С. Пандуровић умотри, осети неким, њему својственим чулима, најфиније, најнеприметније нијансе у Природи, у расположењима и у догађајима, који су догађаји само за њега, а за сав остали свет они би остали непримећени и незапажени. И онда он та своја опажања, осећања, упечатке исказује тихо, меко, мислио би човек, хладно и равнодушно, а у истини, бајно, болно, резигнирано и неутешно, јер је његова песма: уздах неприваћен!

Било је добрих, старих дана,
Када је срце моје знало,
Ко јасиково лишће с грана,
Трепрати свакад много, мало,

Трепрати увек : у тишини,
У бурном ветру, на висини,
У мирном куту, где се чини
Да не допире вал оркана.

Тада су један цвет на путу,
И миран поглед мутна ока,
Сенка дрвета, лист у куту,
Уздах ил' осмех, ноћ дубока,
Дизали често силне, веће
Шумове туге, бола, среће
У мојим груд'ма... Сад се сплеће
Све то у ништа у минуто.

И о свему је томе песник певао : и о томе цвету на путу, и о томе листу у куту, и о томе мутноме оку и о тој сенци дрвета и о том уздаку и о том осмеху. Сваки тај трепет, свака та, иначе безначајна манифестација живота, била је за Симину душу узбудљив догађај, који је одјекнуо у његовој души, који је у њој изазвао сензацију и која се претварала у лепу чисту лирску песму. И све то сад песник предаје у неповрат, у недоглед ! И то све без жаљења, без роптања, без протеста; тихо, резигнирано, шапћући, чисто шушкетајући, и без једног подизања гласа, без једног јединог јачег акцента, па чак и без једнога знака дивљења !

Али као накнаду за ту неутешност, песник налази ретка, необична, осталима смртнима, недоступна задовољства, у визијама њему самоме приступачнима, у импресијама, њему јединоме докучљивим. Он види „бисерне очи“ ! То нису оне очи пламене из свију познатих песама, па ни оне што су Травник запалиле, а још мање оне, што цео сокак нагараве од силне црнине, него су то неке особите, дискретне, без плама, а потајне светлости, очи, које с ума своде а из ума не излазе; које песник види толико, па се сигура да ће их видети и онда кад престане гледати; кад му „звезда судбе зађе за хумку трошних земних жеља“ ! И не само да их он такве невидиме види, него уме и да их опише тако, да и ми осетимо ту њихову мистеријозност из бајака, те нас оне привлаче, фасцинирају и пометају као да гледају с какве слике Беклинове...

Али ја се већ сувише упустих за песником и у мало не напустих своје улоге, што ми је додељена. Зато стајем, а на завршетку још хоћу само да препоручим свакоме ко воли интимне разговоре са једном отменом душом, нека чита понајлак ове песме Г. Симе Пандуровића,

Spectator.

ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД

Пустолов, од Алфреда Каписа. — *Прва
представа „Слободног Позоришта.“*

Данашња драмска хиперпродукција у Француској, која је потиснула поезију, роман, мемоаре, све традиционалне књижевне родове романског и француског духа, спустила је, квалитативно, француску драму на ниво књижевне индустрије, чији производи, у сваком случају, задовољавају, али не задовољавају ни дубоко ни потпуно. Као што редовно бива са стварима које су у моди, и које се траже, оне су ретко кад дужега века; и француска драма ових дана преставља, у главном, једну прелазну периоду експлоатације и исцрпљивања жица које су пронађене пре четврт века.

Пустолов Алфреда Каписа није ни много боља ни много гора ствар него стотине драма које прелазе француске позорнице и задовољавају тренутну потребу и просечни укусу широких маса. Међутим, писац Каписова духа осетио је да треба изаћи из уског и исцрпеног круга мотива и ситуација француске драме, и тражити егзотичнији и новији предмет једне драме. Резултат тог лова је *Пустолов*, личност која својим животом, авантурама, особинама може свратити пажњу гледалаца и књижевне публике. Етиен Рансон је човек који је своју младост провео у „тркама за уживањем,“ у задуживању, у обесном животу, и кад је, најзад, исцрпао све кредите и себе онемогућио у средини у којој је живео, он је отишао у Аустралију, у лов на срећу и новац. Јакe воље, не презајући од опасности, он је стекао, после десет година свакојаког, али ипак поштеног живота, милионе, и враћа се у своју отаџбину, у свој завичај, гоњен општом жељом свих људи да виде крајеве у којима су провели детињство; и специјалном жељом: да се одужи својим повериоцима и поправи глас који је стекао.

Његов стриц Героа и брат од стрица, Жак, дочекују га хладно, верујући да се Етиен враћа го и без хлеба, да опет падне на терет њима. Нарочито Героа (један добро израђен тип буржоа,) који је за Етиена платио око тридесет хиљада динара, не сматра за потребно да синовцу, после десет година, ни руку честито пружи, нарочито после вести да је влада (Героа је уз сваку владу!) дошла у неприлику и интерпелисана због једног Рансоновог испада у афричким колонијама.

Разуме се да се то стричево расположење из основа мења, кад му синовац каже да је све своје поверенике исплатио и кад самом стрицу враћа целу суму дуга са интересом. То већ заслужује позив на ручак, али тек за сутра, пошто ће данас на ручку код Г. Героа бити окружни

начелник, па би било непристојно да се у таквом друштву појави и један Рансон! Али се положаји у брзо мењају. Жак је упропастио велики новац на берзи; Гороа не зна право стање ствари; стари повериоци траже наплату, а нови не дају капитал, и једини излаз из страховите финансиске ситуације је апел на Рансонове милионе. После неколико интересантних епизода, једне јаке драмске сцене, и неколико намештених ситуација, Рансон спасава стрица и брата, узима њихову фабрику у своје руке, и жени се Женевјевом, једном лепом и симпатичном познаницом из младости.

То је сиже, добар за један комад с „тезом“, у коме много што шта мора бити намештено, да би било ефектно. Али, не треба заборавити да ова врста друштвених драма има врло добро погођених момената, вешто изнађених и сигурних ситуација, добрих типова и по неки овлаш оцртани индивидуалитет. Као и друштво у коме се одигравају, те драме имају лепо израђену спољашност, али мало душе.

* * *

Појава „Слободног Позоришта,“ као друштва љубитеља драмске књижевности и млађих чланова Народног Позоришта уопште је симпатична појава. Од аматера и почетника не треба никад очекивати оно што се тражи од уметника. То се код нас, међутим, врло ретко има у виду. Ми све ценимо једним аршином и једним теразијама.

У четвртак, 15 марта, друштво је дало своју прву представу, три комадића у једном чину: „Прије Ноћи“, од Боже Ловрића, „На прелому“, од Драг. Ненадића, и „Facta est fabula“, од М. Банковића. Прва је ствар симболистичка, друга реалистичка, а за трећу нико не би знао рећи шта је.

„Прије ноћи“ је чин са „штимунгом“, с нешто философије и симболистиком а ла Метерлинк. Несигурно вођена, али не без инвенције и језика, ствар Г. Ловрића није рђава. „На прелому“ је комад које је једанпут приказан на позорници, са фотографски добро снимљеним појединостима са периферије Београда, али без технике и са јевтиним ефектима се прилично отужним рефлексима.

Трећа по месту, као и по вредности, је „драма“ Г. Банковића, која носи озбиљан натпис „Facta est fabula,“ а у ствари је неозбиљан покушај на француском, као и на српском језику. Уосталом, о мртвима у литератури, као и у животу, не треба ништа рђаво говорити.

С. Пандуровић.

УМЕТНИЧКИ ПРЕГЛЕД

Декорација на позорници

Мислимо овде дотаћи питање о декоративној опреми позорнице у српским комадима, о спољној страни режије, која има за задатак: да за сваку националну драму посебице изради најпогоднији сценични оквир. Ако бисмо се хтели прецизније изражавати, онда бисмо морали говорити о српском стилу, који на нашој позорници није до сада довољно израђиван и који тек треба стварати. Али ми ћемо за сада само, без претензија да ствар исцрпно третирамо, навестити у главном значај те интересантне теме о „српском стилу“ на позорници београдског театра, о којој ћемо доцније, згодном приликом, опширније писати.

У уметности позорнице можемо разликовати, пре свега, ону општу форму, која нема нарочитог националног обележја, од особене стилизације у детаљима, која има свој национални карактер што проистиче из духа саме драме. Први део ове теме односи се на опште уметнички карактер позорнице, докле се други део тиче самих декорација, детаљно посматраних, у појединим конкретним случајевима.

Хоће ли форма позорнице имати архитектонску основу, без кулиса, или ће се образовати на основу сликарског схватања с дубоком перспективом, па дакле и с кулисама, — одређиваће се према основном карактеру драме и општим погледима које режисер има на позоришну уметност. Разуме се, да се на две, овако опште, формуле не могу свести све позорнице. Може се, по готову рећи, да свака боља позорница има свој особени карактер, а сваки комад свој посебан стил. Али ипак, и у тим разноврсним облицима могу се уочити извесни принципи према којима можемо чак стварати и читаве системе. То је оно што важи за све позорнице и што једна од друге могу слободно узимати. Сасвим је допуштено копирати, на просто, главну идеју у архитектничној форми позорнице једне, рецимо, Шекспировске инсценације, и применити је у каквом српском комаду за који је таква идеја погодна. Јер треба разумети, да је немогуће створити за сваку драму потпуно нову форму позорнице, која би апсолутно одговарала духу саме драме. С тога се сличне, једнородне драме (сличне по својој архитектонској грађи) обично групишу, па се за једне драме претпоставља једна форма позорнице, док се за остале налази као погодна нека сасвим друга форма. Тако, на пример, за велике трагедије које имају у себи нечега монументалног, суровог или примитивног, чини се врло згодна архитектонска форма позорнице без кулиса, док се за лирске

ствари претпоставља обично декор и кулисе са богијом опремом, у сликарској идеји с перспективом.

Али оно што треба да карактерише сцену у појединим моментима декоративна страна позорнице („декорације“, како се то у публици каже), другим речима, сам материјал помоћу којег се стилизује сцена, мора бити оригиналан, индивидуално креиран, мора имати националног обележја, које одговара карактеру и духу драме што се изводи. Тај материјал, међутим, није ништа друго до производ свију оних уметности — декоративне, сликарске, скулпторске — на које се уметност позорнице наслања. Све друге уметности, које су у вези са позоришном, морају се дакле и у нашем театру особито неговати, ако хоћемо да имамо сцену стилизовану у националном духу.

Морамо одмах констатовати, да сав тај материјал на позорници није употребљаван код нас увек како треба, нити се до сада помоћу њега што оригинално стилизовало; а то не с тога, што су поједине уметности које служе позорници толико неразвијене, колико што у том погледу нисмо имали довољно искуства нити ма каквих традиција у опште. Изгледа, да се никада није довољно ценио значај стилизације позорнице помоћу чисто националних мотива, јер се није веровало, можда, у опште у могућност образовања српског стила. Међутим, довољно је погледати само на извесне радове г. Иркиостриа, па видети колико крених мотива има у нашем народу за стварање српског стила.

Нећемо се упуштати у детаљну анализу тих средстава за стварање нашега стила на позорници. Нагласићемо само један карактеристичан мотив. На пример, гобелини, који се често виде да красе сцене најбољих европских позоришта. Зар не бисмо и ми, помоћу наших пиротских ћилимова или народног веза могли, често пута, врло згодно украсити сцену? Зар исто тако у нашим многобројним националним мотивима, који би се за нашу позорницу нарочито разрађивали, не бисмо могли наћи лепог материјала за обрађивање декоративне стране наше позорнице, стварајући при томе увек оригиналан стил?

Истичући још једном значај декоративне стране наше позорнице, морамо напоменути: да је потребно, поред постепеног и систематског рада на позорници, још и нарочито дискутовати о појединим питањима што се односе на стварање српског стила у опште, која би практичном раду режисера могла много користити.

Macready.

БЕЛЕШКЕ

КЊИЖЕВНОСТ

Књига борбе и живота. — Г. Прока Јовкић (Нестор Жучић) дао је у штампу нову збирку песама под горњим насловом. У књизи ће бити око стотину, већином нових, песама. Г. Јовкић сада први пут штампа своју збирку у Европи. Раније збирке штампао је у Америци.

Летопис Матице Српске. Изашла је прва свеска овогодишњег Летописа у редакцији д-р Тихомира Остојића у којој су за сад само наглашене тежње новог уредника да уређивању овога листа да нов правац.

Рикард Николић. — Кроз свјетлост и сјену. — У Задру је изашла књига песама Рикарда Николића под горњим насловом. Писац је познат по својим песмама, које је штампао по разним часописима. У књизи се налазе неколико добрих песама, (Кажинова суза, Пратилица) а има их које су могле и да не уђу.

Покретов додатак. — Загребачки лист „Хрватски Покрет“ доноси сваке недеље књижевни додатак, у коме излазе махом преведене приповетке. Али од пре неколико недеља уредништво је решило да место обичних фељтона даје својим читаоцима добре књижевне ствари из модерне српске и хрватске литературе.

У ранијим бројевима изашло је неколико приповедака хрватских приповедача, а у броју од 22 марта изашла је приповетка г. Ускоковића: *Кад смо били ђаци*, из збирке: *Кад руже цветају*.

Serbokroatische Dichtungen bosnicher Moslims XVII, XVIII. und XIX. Jathruderts. — У издању Института за испитивање Балкана издао је г. д-р Владимир Ђоровић са г. Сејфудином еф. Кемуром, збирку песама босанских Муслимана од XVII па до прве половине XIX века. Песме су писане арапским словима а српским језиком.

У збирци се налазе 9 песника и једна женска, за коју се држи да је прва женска песник из Босне и Херцеговине.

Проф. Андра Гавриловић. — Историја српске и хрватске књижевности усменог постања. — Београд издање Геце Кона. Цена 3 дина.

Историја наше књижевности усменог постања представља богату ризницу и пло-

дно поље за рад. Потпуно историју још нико није покушао да да, јер је потребно прво проучити сав тај материјал, испитати изворе, па тек онда дати. Г. Павас Поповић у своме *Прегледу књижевности* је покушао да да историју, па се сад јавља и г. А. Гавриловић.

Г. Гавриловић је до сада написао читав низ монографија из области књижевности усменог постања, сада је покушао да изнесе главније резултате до којих се дошло у историском испитивању народних песама. Ни сам писац не полаже на ову књигу великих претензија, јер је она потпуно информативне прираде.

А као таква, добро је дошла свима онима који се баве изучавањем народних песама, јер је у овој књизи изнето све шта је урађено на историском испитивању књижевности усменог постања.

Хенрих Сјеникјевић. Кроз пустињу и прашуму. Велики пољски романсијер дао је у овом својем најновијем делу две ствари: дао је, може бити, најбољи опис афричких пустиња и прашума и у тај напредно уметнички опис унео је необично духовите доживљаје гимназиста Сташе и његове другарице, осмогодишње Енглескиње Неле. Заробљени у Фајуму, њих двоје лутају по пространим, дивљим прашумама Африке. Најпосле их спасавају енглески ивјизњери који су пошли да испитују падине планине Климанџора.

Књига је необично занимљива и младеж ће је читати исто тако радо, као и „Робинзона Крузе“. У њој српска и хрватска младеж добија најбољу и најкориснију лектуру и ми је свесрдно препоручујемо женскињу и свој младежи. Превод г. Милорада Јанковића леп је и лак и он је задржао све лепоте Сјеникјевића стила. Лепе корице израдио г. Јован Коњарек.

Јаша Томић. — *Како се зовемо? Нови Сад.* 1912 год.

Прошле године је вођена полемика између новосадске *Застав* и београдске *Самострале* о народном јединству Срба и Хрвата. Плод те полемике је књига једног новинара (Ст. Протића). *Хрватске прилике и народно јединство Срба и Хрвата (1911)* и ова књига Јаше Томаћа *Како се зовемо?* Обе књиге су скупљени новинарски чланци, али их треба забележити због питања које расправљају.

НАУКА

Бранко Петровић, Јован Ристић. Издање књижаре Геце Кона. Цена 2.50 дина.

Јован Ристић, као политичка личност, необично је занимљив. Тај велики државник учествовао је, као дипломат, у свима новијим догађајима наше историје. Он је о многим својим делима писао у »Дипломатској историји Србије«, у делу »Спољни одношаји Србије« и у брошурама у којима је бранио друго намесништво. Али у свима тим делима, као што је савршено разумљиво, није изнета сва истина. Много што шта је морало остати у тајности, јер су догађаји били још блиски и јер су се још морали чувати у тајности због друге заинтересоване стране. Сада већ настаје време када се са свих тих догађаја почиње постепено скидати тајанственост.

Смер је овој књизи, нагледа, да, са неколико потеза, црта политичку и приватну физиономију Јована Ристића. Та велика политичка личност интересује све појединачно, јер она постаје све већа: време јој даје све више рељефности. И да је писац те књиге имао ту околност пред очима, он не би у своју књигу уносио полемички елемент који ће, сасвим природно, изазвати полемику. Политичка полемика, као што је познато, није никада непристрасна. И сва ће та полемика, без воље, имати за предмет Јована Ристића и његову владавину. Али ни он ни његова владавина неће бити предмет непристрасних студија. Његове ће се добре стране, на против, умањавати и прећутати, а његове ће се мане (јер жив човек мора грешити) до монструозности увеличавати. Писац је требао објективно, без својих незамљивих и недуховитих напомена, да прича догађаје које зна, да саопштава анегдоте из живота Јована Ристића, да износи још непозната факта. Књига престаје бити занимљива гдегод се писац, успут, заради неких политичких рачуна, обрачунава (то јест где грди) са Напредном Странком и са Радикалном Странком и где, на начин ограничених повизара, повлачи разлику између данашње политике и политике коју је водио Јован Ристић. Та би се разлика, ако постоји, повлачила и сама, из спонтаног поређивања. Партизански коментар, напротив, дражи читаоца. Јован Ристић треба већ једном да постане велика личност целе Србије.

У делу има неколико интересних података који су, може бити, били до сада непознати широкој јавности. —в.

О Србима у Крањској — Из »Прогресивног Гласника« одштампао је д-р Нико Жупанић своју студију »Жумберчани и Мариндолци, прилог антропологији и етнографији Срба у Крањској«. У књизи има

14 снимака предела, у којима Срби живе у Крањској, и карактеристичних народних типова.

УМЕТНОСТ

Југословенска изложба Југословенски су уметници до сада већ три пута приредили заједничке изложбе. Прва је била у Београду, друга у Софији а трећа у Загребу. Четврта изложба имала би бити у Љубљани али је због политичких прилика за ову годину изостала те је одлучено да се приреди у Београду.

Изложба ће се отворити о Духовима или прве недеље по Духовима и трајаће пун месец дана, па ће се затим цео материјал пренети у Софију где ће се такође приредити иста изложба. Тога ради образовани су и у Београду и у Софији одбори којима председавају министри просвете г. Љуба Јовановић и г. С. С. Бопчев.

Одбори су састављени не само из представника »Ладе« и »Медулића« већ и из широк кругова естетичара, књижевника и критичара, како би се омогућило да на изложби учествују сви уметници од којих једни припадају једном а други другом удружењу.

У идућем броју ми ћемо се опширније обазрети на ову изложбу и на прилике под којима се приређује

Мали музички речник. Г. Петар Крстић музичар, капелник и хоровађа Народног Позоришта израдио је »Мали музички речник« као врло корисну ручну књижицу потребну свима онима који се овом уметношћу баве. Књига је већ изашла из штампе и може се добити код Џвијановића. Цена 0.50 дина.

ПОЗОРИШТЕ

Две репризе. У нашем Народној Позоришту спремају се две репризе са нарочитим и новим режијама. Прва је *Кориолан* којег ће режирати г. Андрејев друга је Јакшићева *Jelicaseta* коју ће у стилу модерне режије Шекспирових комада, режирати г. Милутин Чекић

Хрватска Опера. Маја месеца ове године стићи ће нам у Београд и гостовати у Народној Позоришту Хрватска Опера која се прошле године са толико успеха бавила у нашој средини. Према преговорима наше и загребачке управе, овом ће се приликом певати: Кармен, Блудећи Холандјанин, Фауст, Травијата, Оњегин, Риголето, Хофманове приче, Повратак и На уранку.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Матица Хрватска. — У недељу 11 ов. месеца „Матица Хрватска“ у Загребу држала је своју редовну главну скупштину, на којој су присуствовали изасланици Српске Књижевне Задруге, Матице Словенске у Љубљани и Књижевног Клуба у Осеку.

Скупштину је отворио друштвени председник г. *Отон Кучера*. Он је у своме говору изнео историју Матице Хрватске од постанка па до данас. Ове године се навршило седамдесет година, како је Матица основана. У даљем говору г. Кучера је изјавио да се нада према сретно претуреној прошлости да ће и будућност Матицина бити добра. Захваљујући је свима који су припомогли да се Матица одржи ва тако дуги низ година. На крају говора поздравио је г. Јарослава Бидлоа, професора Прашког Универзитета, г. Павла Поповића и г. Хенрика Лилера изасланике Књижевне Задруге, г. Франју Илешича, г. Цветка Голара и г. Милана Пугеља изасланике Матице Словенске, г. Рудолфа Мађера, изасланика Клуба Хрватских Књижевника у Осеку, који су дошли на скупштину као гости.

После г. Кучера добио је реч г. *Павле Поповић*, секр. Српске Књижевне Задруге. Он се захвалио на поздраву и позвао управу Матице Хрватске да и она пошаље своје изасланике на скупштину Српске Књи-

жевне Задруге, јер само од узајамног рада имаће користи и српска и хрватска књижевност. *Проф. Илешич*, председник Матице Словеначке износи потребу узајамног рада хрватских и словеначких књижевника.

После овога говорио је секретар Академије *д-р Алберт Базала*, који је у своме говору изнео рад Матице у прошлој години, а у исто време бранио одбор од неких неоправданих напада. После секретара прочитао је свој извештај благајник г. *Ото Бошњак*. Целокупан приход Матици за прошлу годину био је 192.738,05, круна, а кад се одбију трошкови, чист приход је био 11.440,95.

Пошто је благајник прочитао свој извештај прешло се на бирање нове управе. Већином гласова изабран је д-р *Отон Кучера*, за председника. За потпредседника књижевно-уметничког одбора изабран је г. *Крста Павлетић*, за благајника г. *Ото Бошњак*. У књижевно уметнички одбор ушли су д-р *Стјепан Босанџић* и г. *Владимир ил. Трешчећ*. У економски одбор ушли су г. *Јанко Лесковар* и г. *Вељко Томић*. За заменике у економски одбор изабрат је г. *Бранко Дрекслер*.

Г. *Ст. Кранчевић* је предложио да се штампа други део књиге *Чески народ* од *Ст. Радића*. Предлог је упућен одбору, а за овим је седница закључена. О.

ОСМАН ЂИКИЋ

Српски је народ ових дана изгубио једног одличног сина. Изгубио је одушевљеног, храброг и јаког борца.

Као поет, Осман Ђикић је наставио некадашњу традиционалну поезију. Певао је о љубави, певао о својој отаџбини и, што је најглавније, певао је о томе да су Муслимани и Срби православни један народ у чијим жилама тече иста крв. И његова поезија, као и сва наша поезија пре него што је у њу ушао песимизам, била је нежна, мека, болелива. Она је била само онда одлучна, оштра, сурова и ратоборна када је мислила да изражава титански пркос према непријатељима српскога народа. Али, ма како се о тој поезији данас мислило, она је била и поштена и искрена. Она је, без парнасовских претензија, изражавала просечне осећаје заљубљених младића и изражавала патриотске осећаје оне срећне младежи која уздише за Великом Србијом. То нису биле поете које руше небеса и разаравају старе основе друштва. То су, може се рећи, биле поете домаћини који су, са бригом, љубављу и одушевљењем, чували све лепе традиције српскога народа.

Осман Ђикић био је на челу оних Муслимана који се никада, ни у сну, нису одрицали својег народа и који никада, ни за какво таште благо, нису покушавали да поричу ону крв што тече у њиховим жилама. Ни Османа Ђикића ни његове пријатеље није могло ништа поколебати у уверењу да у жилама Муслимана тече српска крв. Он је то своје уверење и убеђење истицао и онда када је било врло опасно заступати таква мишљења. И заради тога уверења он је, у времену када су Муслимани и Срби православни у Босни и Херцеговини правилније схватали своје интересе, био један од најодушевљенијих поборника слоге између Срба православних и Муслимана. Вера је била једина која је, по њихову мишљењу, једном истом народу давала два имена. Поет у животу и политици није знао да у свету има гушта и тма ситних али сјајних амбиција које заносе слабе људе и да ти људи, заради остварења тих амбиција, не заборављају само на своје човечанско достојанство, већ заборављају и на свој народ.

Борба коју је Осман Ђикић водио за свој народ, била је, може бити, у потоње време, сувише бујна и сувише страсна. Али не треба заборавити да је група Османа Ђикића имала непријатеља који свој ратни материјал није црпео из своје властите средине и који је, уз то, и имао јаке, али подземне савезнике. Осман Ђикић и његова група имали су само голе руке и велико срце пуно љубави према својем народу. Они, после, нису били они професионални политичари чија љубав према народу зависи само од њихових личних користи. Осман Ђикић, као и његова група, био је искрен и одушевљен патриот и све његове врлине и све његове мане воде порекло од те његове велике љубави према својем народу. А такве синове не заборавља ни један народ.

— в.